

Stöld, våld och droger
bland ungdomar i årskurs nio
Resultat från fyra självdeklarationsundersökningar

RAPPORT 2003:5

BRÅ – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundservice, 106 47 Stockholm. Telefon 08-690 91 90,
fax 08-690 91 91, e-post order.fritzes@liber.se

Produktion:

Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,
e-post info@bra.se

BRÅ på Internet www.bra.se

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-31996-9

Författare: Jonas Ring

Omslag: Britton & Britton

Tryck: Edita Nordstedts 2003

© Brottsförebyggande rådet

Innehåll

FÖRORD	5
SAMMANFATTNING	6
Det är vanligt att man någon gång har begått en stöldhandling	6
Andelen som begått brott har minskat	7
Vanligare att utsättas för stöld än grövre våld	8
INLEDNING	10
DELAKTIGHET I BROTT OCH PROBLEMBETEENDE	15
Stöld	15
Våld	17
Skadegörelse	18
Narkotika	19
Övriga brottsliga beteenden och problembeteenden	20
Delaktighet i olika brottstyper totalt	22
Kombinationer av brottstyper	24
Brottsaktivitet	25
Andel högbelastade i brott inom vissa sociodemografiska grupper	29
Är det okej att skolka, dricka sig full och att begå brott?	31
UTSATTHET FÖR STÖLD, HOT OCH VÅLD	34
Var inträffar våldet?	36
Mobbning	36
AVSLUTANDE DISKUSSION	38
REFERENSER	40
BILAGOR	42
Bilaga 1. Tabeller	42
Bilaga 2. Beskrivning av frågor	47
ENGLISH SUMMARY	49

Förord

Många brott begås utan att de upptäcks och även om de upptäcks är det inte säkert att de anmäls och registreras. Långt ifrån alla som begår brott kommer att ingå i kriminalstatistiken. Dessa förhållanden gör att den information som fås från självdeklarationsundersökningar ger ett viktigt kunskapstillskott. För att kunna belysa den faktiska brottsligheten i samhället finns det ett behov av kompletterande mått till kriminalstatistiken på brottslighetens omfattning och utveckling. Detta gäller inte minst situationen bland unga.

Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet genomförde åren 1995 och 1997 riksrepresentativa enkätundersökningar bland ungdomar i årskurs nio. Undersökningarna upprepades av Brottsförebyggande rådet (BRÅ) åren 1999 och 2001. Syftet var att studera hur brottsligheten i den aktuella åldersgruppen ser ut och hur den utvecklats över tid.

Syftet med den här studien är att på grundval av ungdomarnas egna uppgifter och utifrån jämförelser mellan de fyra undersökningarna beskriva förekomsten av stöld, våld och annat problembeteende bland elever i årskurs nio. Detta gäller såväl hur många som har erfarenhet av att begå brott som omfattningen av ungdomarnas utsatthet för stöld och våld.

Rapporten vänder sig till anställda inom rättsväsendet och socialtjänsten, och andra som intresserar sig för ungdomsfrågor.

Rapporten har utarbetats av Jonas Ring, verksam vid BRÅ.

Stockholm i maj 2003

Jan Andersson
T.f. generaldirektör

Jan Ahlberg
Enhetschef

Sammanfattning

Studien bygger på så kallade självdeklarationsundersökningar av stöld, våld och annat problembeteende (exempelvis skolk och droganvändning) bland elever i årskurs nio. Undersökningarna har genomförts vartannat år sedan 1995. De ger underlag för att studera omfattningen av delaktighet i brott och problembeteenden i den aktuella gruppen under tidsperioden 1995–2001.

Syftet med denna studie är att

- beskriva förekomsten av brottslighet och annat problembeteende bland pojkar och flickor i årskurs nio
- utifrån jämförelser från de fyra årens undersökningar beskriva utvecklingen över tid av andelarna elever som uppger delaktighet i brott och andra problembeteenden
- belysa utsattheten för stöld och våld bland eleverna.

Studien bör därigenom bidra med kunskap om brottslighetens utseende och struktur bland unga. Däremot utreds inte orsaker till eventuella variationer i brottsligheten över tid.

Mellan 5 300 och 8 200 elever har anonymt besvarat frågeformuläret de olika åren. Bortfallet består huvudsakligen av frånvarande elever. Beräknat utifrån elevantalet i de deltagande klasserna var detta 5 procent år 1995, 7 procent år 1997, 13 procent år 1999 och 12 procent år 2001.

Det är vanligt att man någon gång har begått en stöldhandling

Det är relativt vanligt att vid minst något tillfälle ha begått någon typ av stöld som snatteri, stöld från skolan eller stöld från eget hem enligt resultaten. Över hälften av ungdomarna uppger att de begått någon stöldrelaterad handling under den föregående tolv månadersperioden. Likaså tycks problembeteenden som alkoholförtäring, tjuvåkning och skolk vara förhållandevis vanligt förekommande. Över sex av tio har berusat sig och fyra av tio tjuvåkt respektive skolkat. Allvarligare tillgreppsbrott och handlingar som innebär direkt våld mot person är mer sällsynta liksom att ha provat narkotika. För våld mot person respektive befattning med narkotika ligger delaktigheten totalt på omkring en av tio.

Pojkar begår oftare brott än flickor. Skillnaden mellan andelarna gällande delaktighet är dock liten vad gäller de mer vanligt förekommande brottstyperna och problembeteendena. Desto mer markerad blir skillnaden

ju allvarligare eller ovanligare handlingar det rör sig om. Ett undantag är användning av narkotika.

En jämförelse av delaktigheten (att vid minst något tillfälle gjort någon av de efterfrågade handlingarna under den föregående tolv månaders perioden) bland pojkar respektive flickor år 2001 i de sammanfattande kategorierna stöldrelaterade handlingar, skadegörelse, våld mot person och narkotika visar att

- 61 procent av pojkarna begått någon stöldhandling jämfört med 49 procent av flickorna
- 44 procent av pojkarna begått någon form av skadegörelse jämfört med 27 procent av flickorna
- 14 procent av pojkarna begått någon handling som innebär våld mot person jämfört med 5 procent av flickorna
- 9 procent av pojkarna befattat sig med någon form av narkotika jämfört med 8 procent av flickorna.

Totalt sett är det inte ovanligt att ungdomarna vid något enstaka tillfälle begått något brott men få har gjort de olika handlingarna ett stort antal gånger. Uppskattningsvis svarar cirka fem procent för omkring hälften av brottsligheten bland ungdomarna. I allmänhet har den som begått handlingar rörande våld eller narkotika också erfarenhet av stöld och skadegörelse.

Andelen som begått brott har minskat

Vad gäller utvecklingen år 1995–2001 av delaktigheten i de sammanfattande kategorierna stöldrelaterade handlingar, skadegörelse, våld mot person och narkotika uppgav

- 66 procent av ungdomarna år 1995 att de begått någon stöldhandling jämfört med 55 procent år 2001
- 46 procent av ungdomarna år 1995 att de begått någon form av skadegörelse jämfört med 36 procent år 2001
- 11 procent av ungdomarna år 1995 att de begått någon handling som innebär våld mot person jämfört med 9 procent år 2001
- 8 procent av ungdomarna år 1995 att de befattat sig med någon form av narkotika jämfört med 9 procent år 2001.

Nedgången under perioden av kategorin stöld beror främst på minskningar i andelarna elever som säger sig ha snattat i affär eller stulit något från skolan. Resultaten går i samma riktning för båda könen. Minskningen i den sammanfattande kategorin skadegörelse i förhållande till den första undersökningen beror på att färre uppger sig ha vandaliserat (förstört saker med

flit) respektive klottrat. Förändringarna under den senare delen av perioden är dock små och andelen som målat graffiti är konstant. Beträffande delaktigheten i våldsrelaterade handlingar, narkotikarelaterade brott respektive övrigt brottsligt beteende tyder resultaten inte på några påtagliga minskningar men inte heller ökningarna när det gäller trenden över tid. Detta gäller situationen på riksplanet och skillnader i utveckling kan förekomma regionalt.

Andelen som inte begått något brott (totalt) har successivt blivit något större genom åren. Studeras andra delen av spektrumet – andelen unga som är mer gravt belastade – tyder resultaten på att denna grupp totalt sett inte ökat i storlek under perioden.

Resultaten tyder vidare på att brottsligheten har minskat bland unga med genomsnittligt sett mer socioekonomiskt gynnsam bakgrund (unga som hör till kategorierna högre tjänstemannahem, helsvensk bakgrund, ej splittrad familj respektive boende i villa). Tendensen är densamma för unga från genomsnittligt mindre gynnsamma bakgrundsförhållanden. Det är dock möjligt att nedgången, relativt sett, är mindre eller att brottsutvecklingen är mer konstant bland dessa ungdomar.

Vanligare att utsättas för stöld än grövre våld

Enligt resultaten är utsatthet för stöld vanligare än utsatthet för våld. Andelen som uppger att de utsatts för grövre våld (som ledde till att man behövde uppsöka sjuksköterska, läkare eller tandläkare) vid något tillfälle under den föregående tolv månadersperioden ligger kring sex procent de olika åren. Utsattheten för stöld är fem gånger större och ligger kring 30 procent under perioden. Skillnaderna mellan könen i viktigmisering är mest markerad vad gäller utsatthet för fysiskt våld.

Undersökningen 2001 visar att

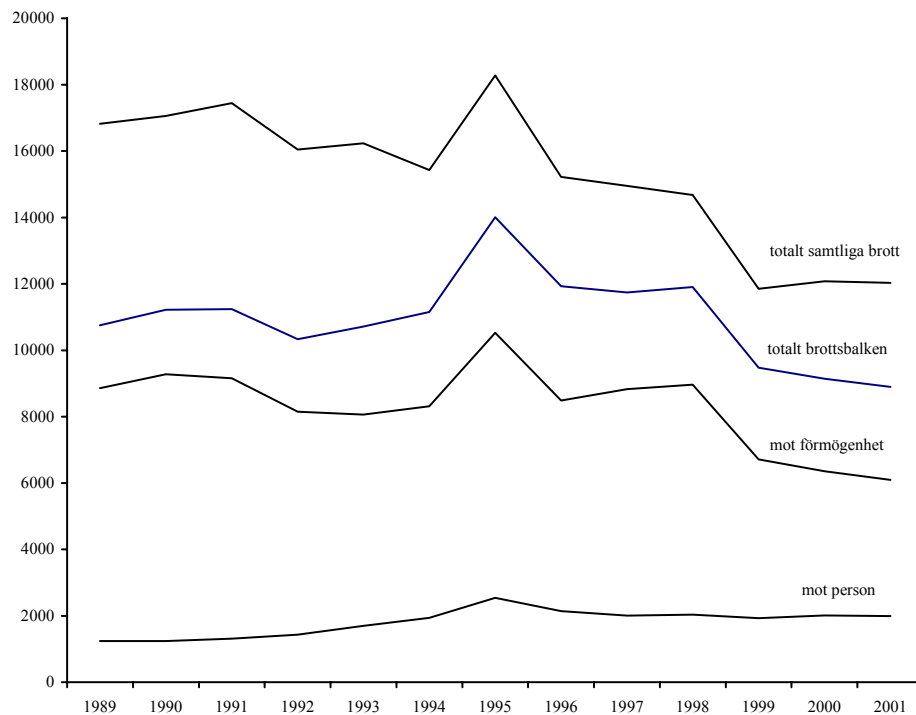
- 20 procent av pojkarna har råkat ut för cykelstöld jämfört med 14 procent av flickorna
- 6 procent av pojkarna har blivit bestulna på plånbok jämfört med 5 procent av flickorna
- 20 procent av pojkarna har råkat ut för någon annan stöld jämfört med 17 av procent av flickorna
- 10 procent av pojkarna har blivit hotade så att de har känt sig rädda liksom 10 procent av flickorna
- 7 procent av pojkarna har utsatts för grövre våld jämfört med 4 procent av flickorna
- 25 procent av pojkarna har utsatts för lindrigare våld jämfört med 18 procent av flickorna.

Andelen som ofta upplevt sig mobbad har legat kring tre procent under perioden. Att ha blivit mobbad är en aning vanligare bland flickor än bland pojkar. Däremot är det betydligt vanligare att pojkar mobbar än att flickor gör det. Andelarna som uppger att de aldrig blivit mobbade respektive aldrig mobbat andra har ökat något under perioden. Andelarna som mer frekvent mobbat andra respektive frekvent utsatts för mobbning är däremot relativt stabila.

Inledning

Omfattningen av den faktiska brottsligheten bland unga är av flera skäl okänd. Många brott begås utan att de upptäcks. Även om de upptäcks är det inte säkert att de anmäls och registreras. Om brottet anmäls kan i flertalet fall inte någon gärningsman bindas till brottet. Sammantaget betyder detta att långt ifrån alla gärningsmän hamnar i den officiella statistiken. Personer under straffmyndig ålder (15 år) faller regelmässigt utanför lagföringsstatistiken.¹ Kriminalstatistiken visar att 8–10 procent svenska medborgare i respektive årskull födda 1958-1978 lagfördes för brott i åldersperioden 15–17 år (Kriminalstatistik, BRÅ).² Av dem som föddes i Sverige år 1960 kom 17 procent att lagföras minst en gång innan de fyllt 22 år, och 24 procent någon gång före 38 års ålder (BRÅ 2000:13, s. 15).

Sett till den senaste tioårsperioden³ lagföras unga oftast för brott mot förmögenhet, vilka domineras av snatteri och stöld (i kategorin ingår också bland annat skadegörelse, häleri och bedrägeri).

Figur 1. Lagförda för brott (15–17 år) 1989–2001. Absoluta tal.

¹ Med lagföring menas att en person antingen fått en fällande dom i tingsrätt, godkänt straffreläggande från åklagare eller meddelats åtalsunderlåtelse.

² Sedan 1996 förs inte någon sådan s.k. kohortstatistik.

³ Lagföringsstatistiken för år 2002 var inte sammanställd vid tidpunkten för rapporten.

Antalet lagförda för olika former av våldsbrott – brott mot person – ligger på en lägre nivå. Andelen av de lagförda som lagförs för brott mot person, liksom själva antalet, har dock ökat under perioden. År 1995 var ett toppår för antalet lagföringar av 15–17-åringar, såväl för brott mot förmögenhet som för brott mot person.

En kriminalpolitiskt viktig fråga är hur ungdomsbrottsligheten utvecklas, om den ökar eller minskar. Upprepade självdeklarationsundersökningar utgör ett viktigt komplement till den officiella statistiken. Analyser av ungdomsbrottslighetens utveckling baserade på den officiella statistiken blir ofta komplicerade. Anledningen är att hänsyn måste tas till exempelvis en förändrad brottsupplklaringsförmåga hos polis- och åklagarväsendet, eller en förändrad anmälningsbenägenhet. Den officiella statistiken kan enbart redovisa personer som bundits vid brott. De skattningar av utvecklingen som kan göras utifrån den officiella statistiken, genom att korrigera för sådana förändringar, blir behäftade med viss osäkerhet. Det medför att den information som självdeklarationsundersökningar ger, kan ha en väsentlig betydelse för beskrivningen av verkligheten.

Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet genomförde åren 1995 och 1997 enkätundersökningar av brottslighet bland elever i årskurs nio (Ring, 1999). Åren 1999 och 2001 upprepades undersökningen i regi av BRÅ. Genom undersökningarna erhålls självdeklarerade uppgifter om delaktighet i brott, samt annat så kallat problembeteende bland elever vilket är representativt på riksnivå. En annan sida av förekomsten av brott gäller utsattheten för brott. Därför studeras även hur vanligt det är att ungdomarna utsatts för stöld, våld och hot. För att kunna belysa hur brottsligheten i den aktuella åldersgruppen utvecklas över tid är undersökningarna avsedda att bli återkommande. Frågorna utformades efter förebild av dem som använts i ett internationellt projekt med självdeklarationsundersökningar i olika länder (Junger-Tas, Terlouw och Klein, 1994).

Undersökningarna ger också möjlighet att pröva hypoteser, bland annat om orsaker till varför vissa ungdomar blir mer kriminellt belastade än andra. I det insamlade materialet finns underlag för att undersöka i vilken mån individuell brottsbelastning har samband med faktorer som socioekonomisk status, familjestruktur, inställning till brottsligt beteende, i vilken grad man är allmänt spänningssökande och utåtriktad samt en del aspekter vad gäller relationen till föräldrar, anpassning till skolan och kamratumgänge. Detta rör omständigheter som i litteraturen på området ofta betonas som viktiga riskfaktorer (Loeber och Farrington, 1998; Ring, 1999). För exempel på sådana analyser hänvisas till BRÅ, 2000:17.

Syftet med denna studie är att

- beskriva förekomsten av brottslighet och annat problembeteende bland pojkar och flickor i årskurs nio
- utifrån jämförelser från de fyra årens undersökningar beskriva utvecklingen över tid (1995–2001) av andelarna elever som uppger delaktighet i brott och andra problembeteenden

- belysa utsattheten för stöld och våld bland eleverna.

Material och metod

Materialet i den första undersökningen baseras på ett urval av skolklasser i vilka eleverna anonymt besvarat ett frågeformulär. Urvalet gjordes av Statistiska Centralbyrån (SCB). Alla skolklasser i landet (årskurs nio) sorterades efter län och klasstorlek och sedan gjordes ett systematiskt urval av klasser. Slutligt erhöles 5 618 inkodade formulär att användas i undersökningen. I den andra undersökningen erhöles svar från 5 265 elever i ett nästan lika stort urval. De senare undersökningarna bygger på urval av grundskolor med årskurs nio.⁴ Totalt erhöles 6 003 formulär år 1999 och 8 203 år 2001.⁵ De flesta eleverna var 15 år.

Undersökningarna baseras således på slumpmässiga urval (så kallade systematiska urval) av klasser eller skolor i Sverige. I och med att man utifrån dessa urval söker göra bedömningar av situationen i riket som helhet (samtliga niondeklassare i landet) blir resultaten behäftade med en osäkerhet. Beroende på att urvalen gjorts slumpmässigt är dock denna statistiska osäkerhet beräkningsbar. Det innebär att man genom så kallade signifikansprövningar⁶ kan undersöka huruvida förändringar över tid i undersökningsresultaten även visar att det skett förändringar i riket som helhet.

Bortfallet består huvudsakligen av frånvarande elever.⁷ Beräknat utifrån relevantat i de deltagande klasserna var detta 5 procent år 1995, 7 procent år 1997, 13 procent år 1999 och 12 procent 2001. Siffrorna för de senaste urvalen motsvarar dem som man ofta får vid liknande skolundersökningar. Däremot är speciellt det första årets bortfall ovanligt lågt.

Sannolikt tenderar elever, som är frånvarande på grund av skolk, att vara mer brottsbelastade. Samtidigt kan man inte utgå från annat än att en mindre del av bortfallen består av skolkare som också är högbelastade i brott. Enligt uppföljningar av bortfall som har gjorts i liknande undersökningar (Andersson, Hibell och Sandberg, 2000, s. 33; Andersson, Grönberg och Hibell, 1998, s. 30) utgör skolkarna en minoritet (under tio procent) av de frånvarande. En del av skillnaden i bortfall mellan undersökningsåren kan troligen förklaras av att klasserna allt oftare under senare år är uppdelade i olika smågrupper i skolorna. Att detta skulle innebära en påtaglig snedvridning av bortfallet är knappast troligt.

⁴ Eftersom SCB inte längre får uppgifter om klasser fick skolor i stället användas som urvals-enhet. Andelen av de utvalda klasserna som deltog var 95 procent eller högre de olika åren.

⁵ Uppdelat på kön är antalet pojkar i materialet 2 874 år 1995, 2 731 år 1997, 3 017 år 1999 och 4 181 år 2001. Antalet flickor är 2 738 år 1995, 2 528 år 1997, 2 986 år 1999 och 4 022 år 2001. Beroende på visst internt svarsbortfall på olika frågor summerar inte antalet pojkar och flickor till totala antalet i vissa analyser.

⁶ Signifikansprövningarna har skett på enprocentsnivån

⁷ Alla inkomna formulär granskades före inkodning och ett mindre antal uppenbart oseriöst ifyllda formulär sorterades bort. Dessa räknas till bortfallet.

Följande exempel kan ge en uppfattning om bortfallets relativt ringa betydelse: Om man antar att bortfallsgruppen hade så mycket som dubbelt så hög andel delaktiga i en viss typ av brott jämfört med dem som besvarade enkäten, skulle skillnaderna i delaktighet för en brottstyp där den observerade nivån är 5 procent i stället ha blivit 5,2 år 1995 och 5,6 procent år 2001 om samtliga deltagit i undersökningen. Motsvarande siffror för en andel på 40 procent bland de svarande och 80 procent i bortfallet (vilket i sig är osannolikt) är 41,9 procent år 1995 och 44,9 procent år 2001. Bortfallets betydelse ska således inte överdrivas, men kan inte heller helt försummas vid jämförelser av resultaten. Om samtliga besvarat enkäten skulle detta i någon mån kunna påverka resultaten. De huvudsakliga tendenserna skulle dock med största sannolikhet kvarstå.

Vid sidan av problem med bortfall kan frågeundersökningar om brottslighet ha problem med underrapportering eller överrapportering, vars omfattning det är svårt att uppskatta. Om man antar att dessa problem är likartade de olika åren torde dock upprepade undersökningar ändå kunna ge en bild av utvecklingen.⁸

Undersökningarna genomfördes i december och enkäterna besvarades under lektionstid. Lärare i de berörda skolorna delade ut enkäterna. I instruktionerna till lärarna angavs att de skulle upplysa om att deltagandet var frivilligt. Eleverna svarade anonymt och varje elev klistrade själv igen sitt svarskuvert.⁹ Lärarna ombads att ge de elever som var frånvarande vid det ordinarie undersökningstillfället möjlighet att besvara formuläret när de återkom. I allmänhet inkom dessa svar cirka en vecka senare. En jämförelse år 1995 visade att de elever som besvarade enkäten i efterhand som grupp inte hade signifikant högre genomsnittlig brottsbelastning.

⁸ Vad gäller frågeundersökningar av brottslighet som metod att skilja ut individer i fråga om brottsbelastning är det flera forskare som på olika grunder, exempelvis efter att ha jämfört själv-deklarerade uppgifter med andra källor som läraromdömen, föräldraomdömen eller registrerad kriminalitet, hävdar att tillförlitligheten är godtagbar (t.ex. Olofsson, 1971, s. 89; SOU 1973:25; Farrington 1973; 1989; Hindelang, Hirschi och Weis, 1981; Patterson och Dishion, 1985, s. 71; Huzinga och Elliott, 1986; Sampson och Laub, 1993, s. 52). Flera studier har funnit samband mellan självrapporterad brottslighet i tonåren och mått på registrerad kriminalitet i vuxen ålder (t.ex. Sarnecki, 1985, s. 132; Chinapah, 2000, s. 210ff). Liknande resultat rapporteras mellan självrapporterade uppgifter specifikt rörande alkohol och senare registrerat alkoholmissbruk (Andersson och Haeggman, 1998). Detta tyder på s.k. prognostisk validitet. På aggregerad nivå har visats på en samvariation under perioden 1971–1996 mellan antalet ungdomar (15–17 år) misstänkta för narkotikabrott och andel elever i årskurs nio som uppger att de provat narkotika i droganeundersökningar (BRÅ 1999:1, s. 23).

⁹ Analys från en tidigare genomförd pilotundersökning med samma formulär på drygt 500 elever har inte kunnat visa några statistiskt säkerställda skillnader i svarsbeteende beroende på om lärare eller undersökningspersonal delade ut enkäten (se Bjarnason, 1995 för liknande resultat).

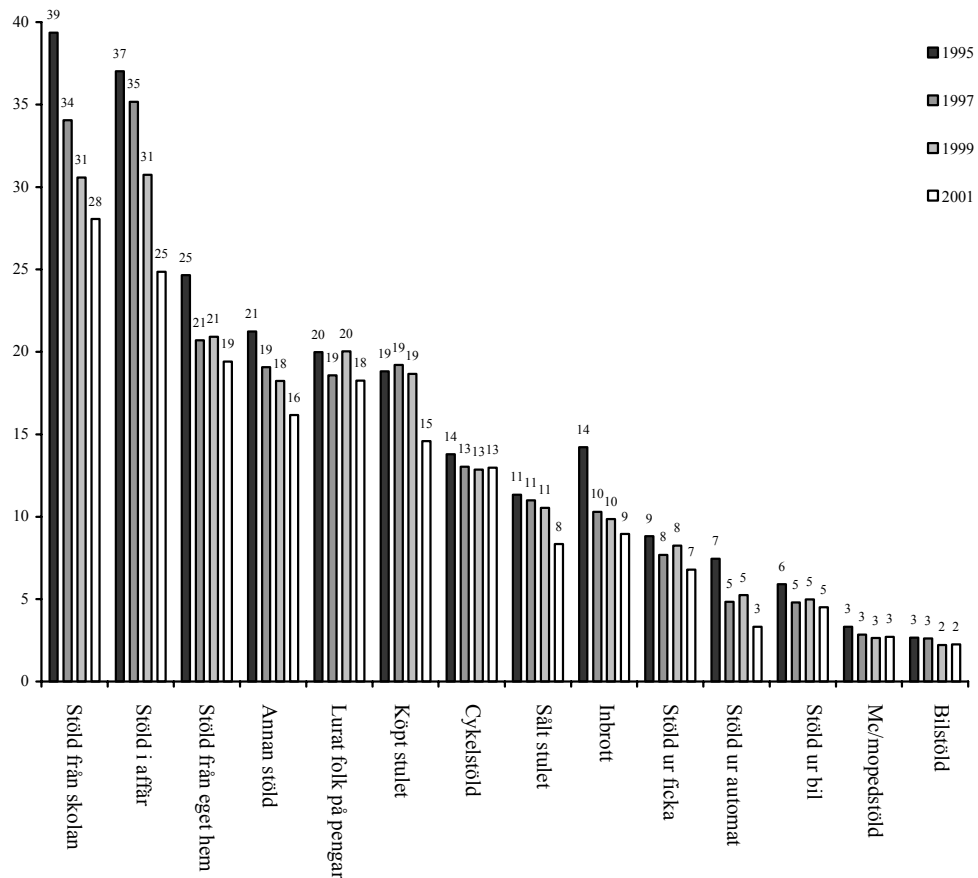
Frågorna utgjordes till övervägande del av så kallade kryssfrågor med fasta svarsalternativ. Generellt var det interna svarsbortfallet (andelen som försummat att fylla i en viss fråga) lågt på frågorna gällande brott (oftast under en procent). Procentsatserna i tabellerna är beräknade på de giltiga svaren. Frågorna om begångna brott var med ett par undantag identiskt utformade i de olika undersökningarna.¹⁰

¹⁰ Ett undantag var att en fråga om klotter ändrades i formuleringen mellan den första och andra undersökningen, vilket kommenteras i texten. Jämförbarheten mellan det första året och de senare torde dock inte påverkas på något avgörande vis. För en fråga gällande utsatthet för lindrigare våld gjordes en layoutmässig förändring för att minska det interna svarsbortfallet, vilket också kommenteras i texten.

Delaktighet i brott och problembeteende

Stöld

Att döma av den officiella statistiken tycks brott mot förmögenhet, i vilket bland annat tillgreppsbrott ingår, vara en dominerande form av brottslighet bland unga personer. I figur 2 visas hur stora andelar av ungdomarna som uppger att de begått olika former av stöldrelaterade handlingar vid minst ett tillfälle någon gång under de senaste 12 månaderna.¹¹ Motsvarande siffror uppdelat på kön redovisas i tabell i bilaga 1.

Figur 2. Andelar som begått stöldrelaterade handlingar. Procent.

¹¹ Beroende på avrundning till heltal kan staplarna i figurerna skilja sig något i storlek trots att samma procentsats anges.

Figur 2 ger en bild av vilka slags stöldhandlingar som är vanliga respektive ovanliga. De vanligaste stöldrelaterade handlingarna bland ungdomarna är stöld från skolan och stöld i affär. Ungefär var fjärde elev säger sig ha erfarenhet av dessa typer av stöld (år 2001). Stöld från skolan uppvisar relativt höga siffror men det framgår inte vad eleven stulit. I många fall kan det antas röra sig om förhållandevis bagatellartade saker som pennor och liknande. ”Annan stöld” i figuren avser om man ”stulit något annat som vi inte frågat om”. Inbrott etc. ingår inte i annan stöld. Tillgrepp av motorfordon tillsammans med stöld ur bil eller ur automat är genomgående ovanligast bland de stöldrelaterade handlingar som tas upp här.

För flera av de enskilda stöldrelaterade handlingarna kan en vikande tendens observeras under perioden som exempelvis för det relativt vanligt förekommande brottet stöld i affär. För andra stöldrelaterade handlingar är det relativt stabila nivåer, som vad gäller att ha lurat folk på pengar, cykelstöld och motorfordonsrelaterade tillgrepp. Inte i något fall kan öknings iakttagas i förhållande till den första undersökningen.

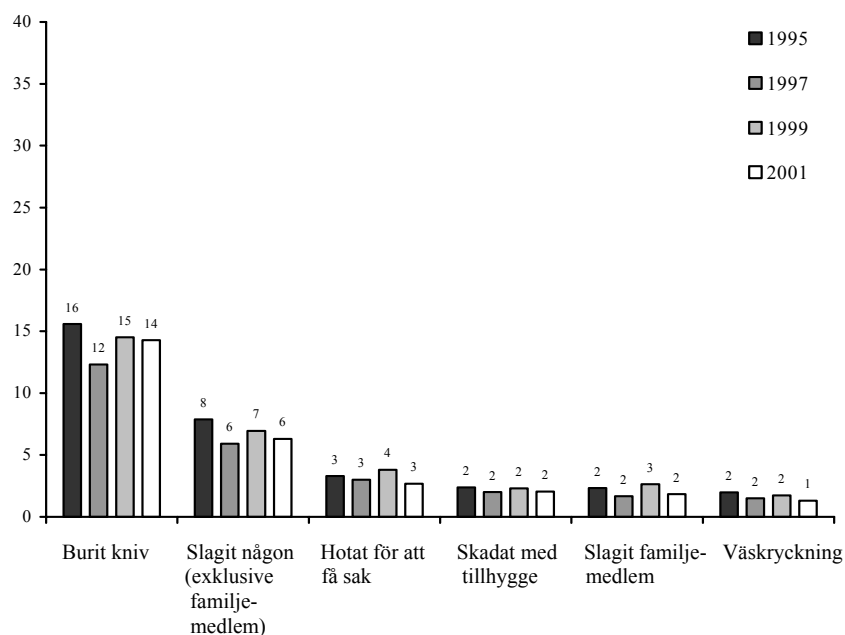
Ett mönster, som kan konstateras utifrån resultaten i tabell 1 (bilaga 1), är att rangordningen av delaktigheten i de olika beteendena är tämligen likartad för könen. De vanligaste, respektive ovanligaste typerna av stöldhandlingar för pojkar tenderar att också vara det för flickor. Ett annat mönster är att pojkarnas delaktighet i olika stöldbrott genomgående ligger högre än flickornas. Undantaget från regeln gäller stöld från eget hem. Cirka två av tio elever, oberoende av kön, säger sig ha sådan erfarenhet. Ett ytterligare mönster är att skillnaderna i delaktighet mellan pojkar och flickor är minst för de vanligast förekommande stöldbrotten, för att bli allt mer markerade ju ovanligare eller allvarigare handlingar det rör sig om. Cirka 20 procent fler pojkar än flickor uppger att de stulit från affär, medan 160 procent fler pojkar anger delaktighet i cykelstöld och hela 530 procent fler när det gäller bilstöld (2001 års urval).

Generellt är det relativt höga andelar – över hälften av pojkarna respektive cirka hälften av flickorna – som säger sig ha begått minst en stöldhandling vid något tillfälle under det senaste året. För såväl pojkar som flickor kan totalt sett en vikande tendens i delaktighet i stöld observeras under perioden. För pojkar har andelen, som någon gång utfört en stöldhandling, successivt minskat från 73 (år 1995) till 61 procent (år 2001). För flickor är motsvarande siffror 59 respektive 49 procent. För båda könen är den totala delaktigheten i stöld signifikant lägre år 2001 än år 1995.

Enskilda stöldrelaterade handlingar, som redovisar minskningar (statistiskt säkerställda) år 2001 i förhållande till år 1999 i andel belastade pojkar, är stöld i affär, kategorin annan stöld, stöld ur automat samt köpt eller sålt stulet. För övriga stöldhandlingar är det ingen påtaglig skillnad i nivåerna. Resultaten går i samma riktning för flickorna.

Våld

Delaktigheten i olika våldshandlingar är generellt sett lägre än i stöldhandlingar. Detta framgår av figur 3.

Figur 3. Andelar som begått våldsrelaterade handlingar. Procent.

Den vanligaste våldsrelaterade handlingen är att ha burit kniv som vapen. Att bära kniv är visserligen inte detsamma som faktiskt våld mot person men kan däremot räknas som en handling relaterad till våld mot person. Den redovisas därför i våldskategorin. Näst efter att ha burit kniv som vapen, är det vanligast att med avsikt ha slagit någon, inte familjemedlem, så att denne enligt elevens bedömning behövt sjukvård av något slag. (Hur eleverna definierar "sjukvård" går inte att utläsa ur svaren och det kan alltså röra sig om allt från lättare omplåstring till sjukhusvistelse.) Hotat någon med stryk eller vapen för att få pengar eller andra värdesaker, skadat någon med tillhygge, slagit familjemedlem så att denne behövt sjukvård samt väskryckning (frågan gällde om man ryckt väska, plånbok eller liknande från någon man inte känner) är alla – relativt sett – ovanliga beteenden. Frågorna om hot och väskryckning avser handlingar som i och för sig även är stöldrelaterade, men redovisas här i våldskategorin eftersom de också innehåller ett element av våld eller hot om fysiskt angrepp mot den drabbade personen. Offer för denna typ av brott upplever ofta den fysiska och psykiska kränkningen som värre än den ekonomiska förlusten.

Till skillnad från vissa stöldbrott är andelarna pojkar som utfört olika våldshandlingar genomgående markant större än motsvarande bland flickorna (se tabell 2 i bilaga 1). Totalt sett är pojkarnas delaktighet ungefär tre gånger större. Detta varierar något för olika typer av våldshandlingar. Skillnaden mellan könen är minst i fråga om att ha slagit familjemedlem så att denne behövt sjukvård. Svaren på denna fråga avser sannolikt i stor utsträckning bråk mellan syskon, vilket också möjligen förekommer bland pojkar och flickor i en omfattning som i jämförelse är mer likartad än för andra typer av våld. För både pojkar och flickor är att ha burit kniv vanligast, medan väskryckning är ovanligast.

Den tydligt vikande trend som kunde skönjas för delaktighet i vissa typer av stöldhandlingar återfinns inte för våld utan andelarna rör sig kring mer konstanta nivåer.

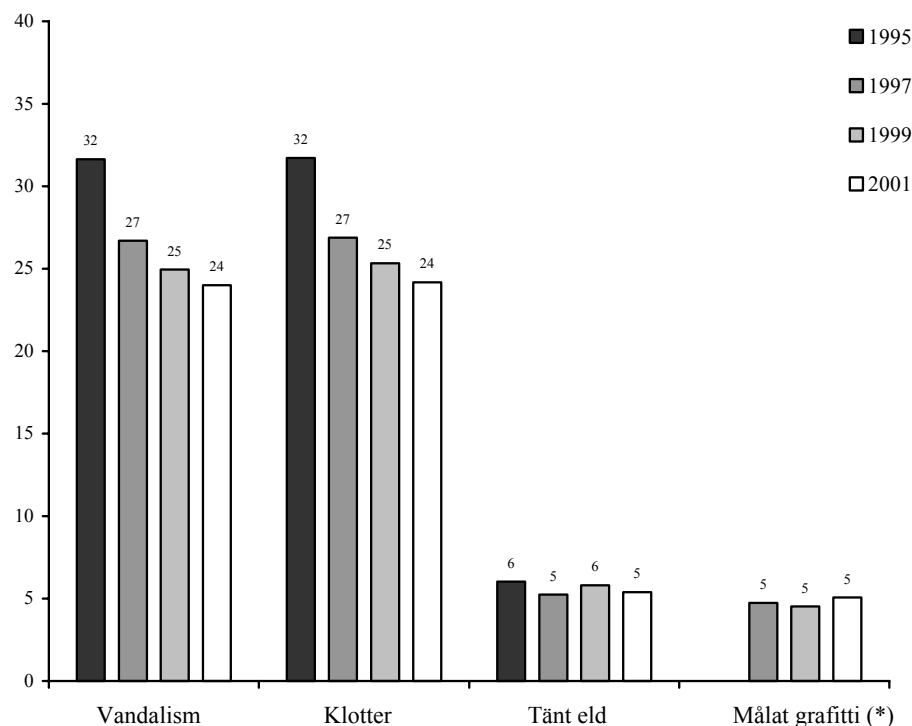
Skadegörelse

Olika former av skadegörelse och våld mot egendom är vanligare än våld mot person. Detta framgår av figur 4, där de totala andelarna elever som anger delaktighet i skadegörelserelaterade handlingar under det senaste året redovisas.

Frågan om vandalism gällde om man ”med flit förstört telefonhytt, gatlykta, fönster, någons cykel eller annan sak som inte var Din”. Tämmligen stora andelar elever svarar jakande på denna fråga. Vidare är det inte ovanligt att man rapporterar att man klottrat. I fråga om klotter gjordes en smärre förändring av frågans formulering mellan urvalet år 1995 och de efterföljande årens urval vilket gör att en viss försiktighet är påkallad beträffande jämförelsen mellan år 1995 och senare år.¹²

Att ha ”målat graffiti med flera olika färger på till exempel en betongvägg” är mer sällsynt bland eleverna (denna fråga ställdes inte i första undersökningen) liksom att anlägga eld (att ”utan tillåtelse tänt eld på något värdefullt, t.ex. en lada, bil, skog eller byggnad” som inte tillhörde den unge).

¹² År 1995 gällde frågan hur många gånger man ”sprayat graffiti eller klottrat någonstans”. I de efterföljande undersökningarna gällde motsvarande fråga hur många gånger man ”klottrat s.k. ‘tags’ eller andra ord med tusch eller sprayfärg någonstans”. Sedan år 1997 finns även en fråga med om hur många gånger man ”utan tillstånd gjort större graffitimålning med flera olika sprayfärger på t.ex. en betongvägg”, vilket redovisas som graffiti i tabellerna. Nästan samtliga av dem som uppger att man målat graffiti har även klottrat (94 procent år 2001).

Figur 4. Andelar som begått skadegörelserrelaterade handlingar. Procent.

(*) Frågan ställdes inte 1995.

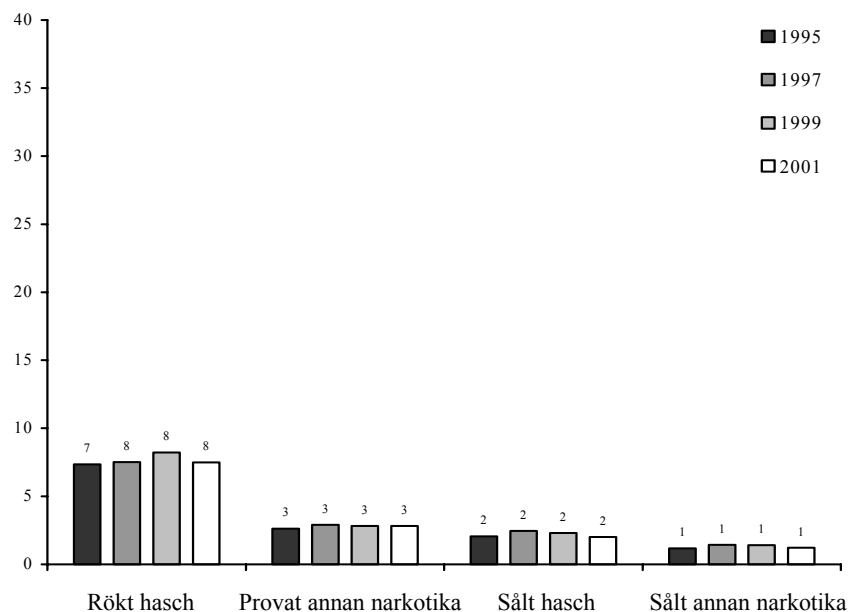
Vandalism, graffitimålning och eldanläggelse är beteenden som samtliga är betydligt vanligare bland pojkar än flickor (se tabell 3 i bilaga 1). År 2001 uppger exempelvis ungefär var tredje pojke delaktighet i vandalism jämfört med drygt var tionde flicka. Skillnaderna är störst för de jämförelsevis mer sällsynta beteendena graffitimålning och eldanläggelse. Klotter är däremot mer jämnt fördelat mellan könen.

Andelen som uppger delaktighet i vandalism har minskat från 32 procent till 24 procent. Detta innebär minskningar i storleksordningen 25 procent. Liknande utveckling kan observeras i fråga om klotter. Eldanläggelse liksom graffiti uppvisar däremot liknande siffror i de olika urvalen. Sett enbart till de senaste två undersökningarna har det inte skett några större förändringar i de olika formerna av skadegörelse, vilket gäller både pojkar och flickor.

Narkotika

Andelen elever som använt narkotika är i förhållande till delaktighet i stöld och skadegörelse betydligt mindre. Totalt uppger knappt en av tio att man

på ett eller annat sätt befattat sig med narkotika. Den typiska erfarenheten är att ha rökt hasch eller marijuana någon enstaka gång. Att ha sålt narkotika tillhör de mest ovanliga brottshandlingarna.

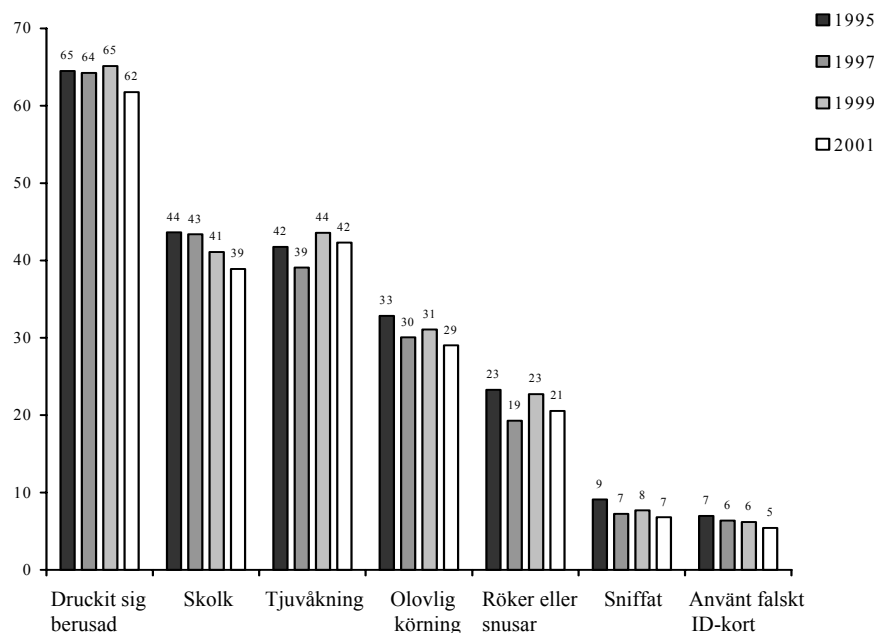
Figur 5. Andelar som begått narkotikarelaterade handlingar. Procent.

Det är något vanligare med narkotika bland pojkarna än flickorna (se tabell 4 i bilaga 1). Skillnaderna mellan könen i att ha använt hasch eller annan narkotika är dock små. Pojkarna rapporterar oftare att de sålt hasch liksom annan narkotika. De allra flesta av det fåtal som uppger sig ha sålt narkotika har även använt sådan.

Andelarna som provat narkotika är relativt lika de olika åren. Det finns inte heller någon statistiskt säkerställd förändring för vare sig pojkar eller flickor separat.

Övriga brottsliga beteenden och problembeteenden

I undersökningen ingår även ett antal straffbelagda handlingar som inte behandlats i det ovanstående (kategorin "Övrigt"). Dessa, tillsammans med vissa andra beteenden som här givits den samlande beteckningen problembeteenden, redovisas i figur 6.

Figur 6. Delaktighet i övriga brottsliga beteenden samt problembeteenden. Procent.

Figur 6 visar att en övervägande majoritet (över 60 procent) vid något tillfälle druckit sig berusad under de senaste 12 månaderna. Relativt många har också gjort det ett flertal gånger, drygt 20 procent fler än tio gånger. Med tanke på bestämmelserna kring ålder och inköp av alkohol kan detta anses vara anmärkningsvärt höga andelar. Andelarna som berusat sig skiljer sig inte anmärkningsvärt mellan vare sig de olika åren eller mellan pojkar och flickor (tabell 6 i bilaga 1).

Relativt många – cirka fyra av tio – har vidare skolkat från skolan minst en hel dag respektive tjuvåkt (åkt buss, tåg, spårvagn, tunnelbana eller liknande utan att betala). Inte heller här skiljer sig delaktigheten markant mellan åren eller mellan könen (se tabell 5 och tabell 6 i bilaga 1). Skolk är dock intressant på så vis att det är ett av de få av de studerade beteendena där andelen flickor, som gjort saken i fråga, faktiskt tenderar att vara en aning större än motsvarande andel pojkar. Andelarna som skolkat många gånger är däremot lika stora (visas inte i tabellen).

Olovlig körning (figur 6) beskrivs med en fråga om man kört bil eller motorcykel utan körkort eller körkortstillstånd. Bil- eller mc-körning är – inte oväntat – en företeelse som lockar pojkar mer än flickor (tabell 5 i bilaga 1). En relativt stor andel av pojkarna (drygt 40 procent) svarar att de kört bil eller mc utan körkort/körkortstillstånd, medan knappt hälften så stor andel av flickorna uppger sig ha gjort så.

Tobaksbruk utgör vid sidan av alkoholförtäring den vanligaste formen av droganvändning. Drygt två av tio röker eller snusar regelbundet (minst ett par gånger i veckan). Snusning och kombinationen snusning/rökning är

vanligare bland pojkarna, medan flickorna oftare enbart röker. 18 procent av flickorna och 10 procent av pojkarna röker (2001 års urval). Färre har sniffat thinner eller tändargas under det senaste året. Likaså är användande av falskt ID-kort relativt ovanligt.¹³

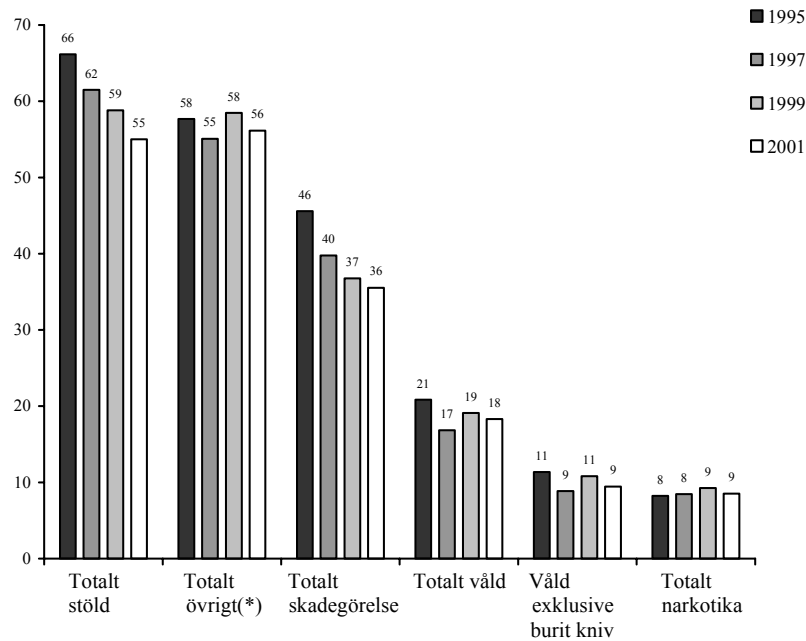
Användning av tobak (totalt) liksom sniffning är, sett till hela tidsperioden, i likhet med alkoholberusning förhållandevis jämnt fördelat mellan könen (se tabell 6 i bilaga 1). En liten nedgång under den senaste perioden kan skönjas för speciellt pojkarnas del i fråga om alkoholberusning och rökning.

Delaktighet i olika brottstyper totalt

Figur 7 ger en sammanfattande bild av den uppgivna delaktigheten i de brottstyper som behandlats ovan. Det ska understrykas att det räcker med att man gjort någon av de olika handlingar som ingår i respektive brottstyp vid endast något enstaka tillfälle för att räknas som delaktig.

För att redovisas som delaktig i kategorin ”Totalt Stöld” räcker det alltså att man minst en gång utfört någon av det flertal handlingar som tidigare redovisats i figur 2. Samma förhållande gäller på motsvarande vis för de andra brottstyperna. Kategorin övriga brott (”Övrigt”) anger delaktighet i tjuvåkning, olovlig körning eller användande av falskt ID-kort. Våldskategorin avser de handlingar som relaterats till våld mot person. (Redovisas med och utan handlingen ”burit kniv”). Dessa sammanfattande mått på delaktighet speglar i stor utsträckning delaktigheten i de vanligaste handlingarna inom respektive brottstyp.

¹³ Det förekommer att yngre lånar ID-kort från en äldre kamrat eller ett syskon för att komma in på ställen med åldersgräns. ID-korten behöver alltså inte vara förfalskade i ordets egentliga mening.

Figur 7. Delaktighet totalt i olika brottstyper. Procent.

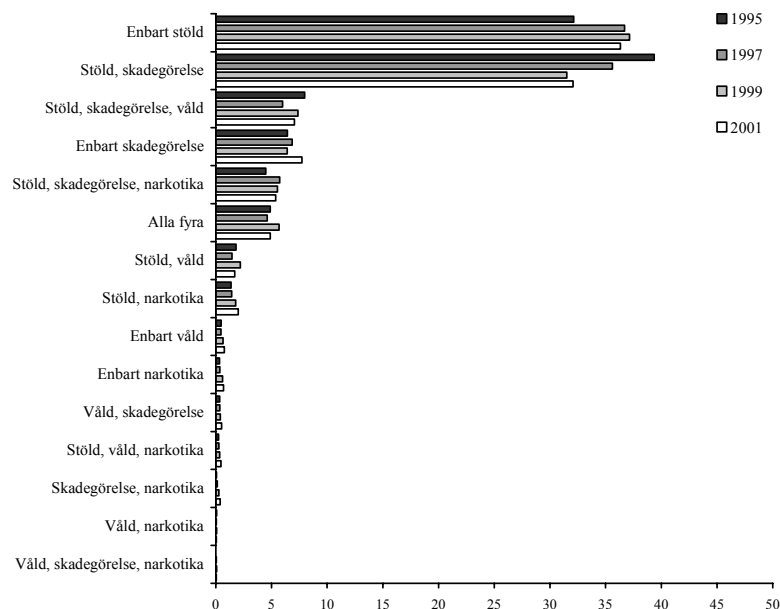
(*) Tjuvåkning, olovlig körning, användande av falskt ID-kort

Figur 7 visar att det inte är ovanligt att ungdomarna, enligt svaren i undersökningarna, någon gång begått en stöldhandling. Andelarna i delaktighet i kategorin stöld uppgår till drygt 50 procent. Även kategorin övriga brott uppvisar andelar av nästan samma storleksordning. Skadegörelse är inte fullt lika vanligt, delaktigheten ligger kring 40 procent. Om beteendet att bära kniv inräknas i våldskategorin, ligger delaktigheten i våld kring 20 procent. Denna andel halveras om "bära kniv" utesluts. Ungefär en av tio har då erfarenhet av handlingar som rör våld mot person. Motsvarande andel uppger att de befattat sig med narkotika.

Det finns en neråtgående trend för delaktighet i stöld under perioden. Även skadegörelse visar en viss nedgång i förhållande till första årets undersökning men förändringarna under de senare åren är små. Om man bortser från kategorin övrigt, som domineras av tjuvåkning, är den totala delaktigheten i brott (stöld, våld, skadegörelse och narkotika) 72,2 procent år 1995 jämfört med 62,1 procent år 2001. Minskningen är signifikant. För pojkar är siffrorna 78,4 procent (år 1995) och 68,8 procent (2001) och för flickorna 65,8 procent (1995) och 55,1 (år 2001).

Kombinationer av brottstyper

Åtskilliga tidigare studier har pekat på att de som begår brott också ofta begår flera olika typer av brott. I figur 8 visas samtliga förekommande kombinationer av stöld, skadegörelse, våld (exklusive burit kniv) och narkotikabrott bland dem som utfört minst en handling inom dessa brottstyper.

Figur 8. Kombinationer av brottstyper bland dem som begått brott. Procent.

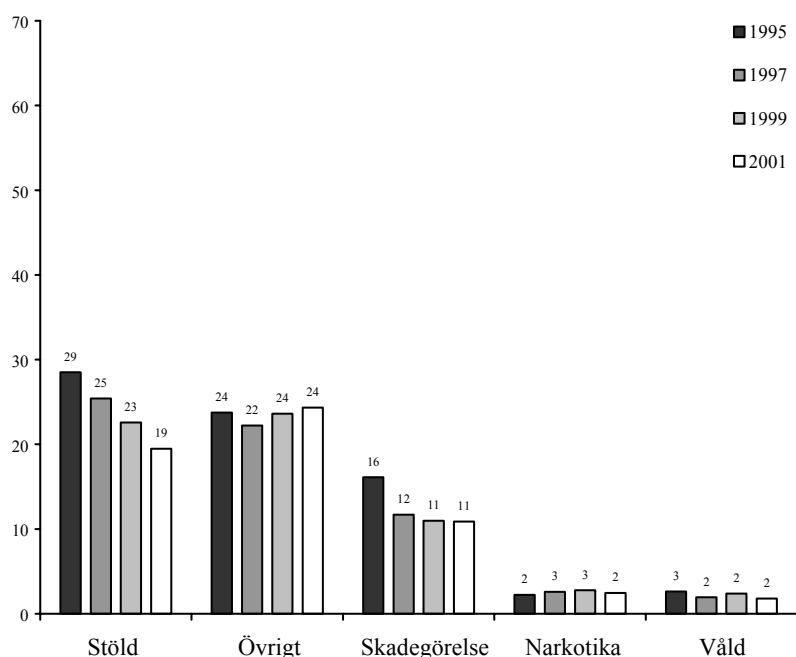
Av ungdomarna som begått minst ett brott har en relativt stor andel (kring 35 procent, siffrorna skiljer sig något mellan åren) endast begått stöldrelaterade handlingar. Stöld i kombination med skadegörelse förekommer emellertid nästan lika ofta, det vill säga man har begått både någon stöld- respektive skadegörelserelaterad handling (men har samtidigt inte erfarenhet av våld eller narkotika). Dessa två kategorier är de mest framträdande. En klar majoritet av de ungdomar som begått brott kan hänföras hit. Däremot är det relativt ovanligt att man begått enbart skadegörelse. De som begått detta brott har alltså oftast också erfarenhet av stöldrelaterade gärningar. Det är ännu mer sällsynt med gärningsmän som endast begått våld- eller narkotikabrott. Dessa brottstyper förekommer vanligtvis i kombination med stöld och skadegörelse.

När det gäller den vanligast förekommande kombinationen av delaktighet, stöld och skadegörelse, kan en del av förklaringen till att dessa brottstyper hänger ihop vara att svaren på olika frågor rör sig om en egentlig handlingssekvens. Till exempel inbegriper stöld ur automat och olika former av inbrott också ofta någon form av skadegörelse som att krossa rutor och liknande. Ur denna synvinkel är det även logiskt om förändringar i delaktighet i stöld och skadegörelse tenderar att samvariera.

Brottsaktivitet

Ovan har redogjorts för delaktigheten i brott. Följande avsnitt rör hur ungdomarna fördelar sig efter antalet gånger man uppger sig ha utfört de olika handlingarna. Att två grupper har ungefär lika hög delaktighet i brott behöver inte nödvändigtvis innebära att brottslighetens utseende och omfattning totalt sett är densamma i grupperna. De som begått brott kan ju ha gjort det i varierande utsträckning vad avser antalet begångna brott. Detta kan innebära skillnader i brottslighetens volym och struktur.

I figur 9 redovisas andelen elever respektive år som har utfört handlingar i brottskategorierna stöld, övrigt (tjuvåkning, olovlig körning, användande av falskt ID-kort), skadegörelse, våld mot person (exklusive burit kniv) och narkotika mer än fem gånger.

Figur 9. Andelar som sammanlagt begått mer än fem gärningar inom respektive brottskategori. Procent.

Generellt sett är andelarna ungdomar, som begått mer än fem gärningar, störst inom kategorierna stöld och övriga brott. Därefter följer skadegörelse. Få har utfört olika narkotika- eller våldsrelaterade handlingar ett större antal gånger. Resultatet tyder vidare på att minskningen i delaktighet i stöld som kunde observeras vad gäller delaktighet överhuvudtaget (figur 7) också återspeglas i minskning i andel elever med hög belastning i denna typ av brott (skillnaden mellan år 1999 och 2001 är statistiskt säkerställd). För skadegörelse har det inte skett några påtagliga förändringar i de senare undersökningarna. I likhet med delaktigheten generellt i

vålds- eller narkotikarelaterade handlingar (figur 7) har det inte heller skett några kontinuerliga minskningar i andelarna elever med erfarenhet av fler än fem gärningar.

Hur fördelar sig brottsaktiviteten hos ungdomarna generellt sett? Hur vanligt är det att begå enstaka respektive många brott? För att få en bild av detta summeras det antal gånger som varje elev uppger sig ha utfört de efterfrågade handlingarna (från och med stöld från skolan till och med användande av falskt ID-kort i tabell 1 – tabell 5 i bilaga 1). Härvid har lägsta värdet för respektive svarsalternativ använts,¹⁴ vilket ger en minimiskattning av det sammanlagda antalet brottshandlingar för varje elev.

I tabell 1 redovisas hur pojkarna och flickorna under de tre åren fördelar sig efter antal begångna brottshandlingar beräknade på detta sätt. Eftersom vissa brottstyper tenderar att vara av seriekaraktär och därför kan dominera resultaten, redovisas i samma tabell även hur ungdomarna fördelar sig efter en mer restriktivt konstruerad summering. Denna innebär att vissa vanligt uppgivna handlingar, vars grad av allvar också är svårbedömd, har utelämnats vid summeringen. De brott som uteslutits rör stöld från skola eller eget hem, klotter, tjuvåkning samt att ha kört bil/mc utan körkortstillstånd. Se bilaga 2 för en beskrivning av frågorna i den restriktiva brottskalan.

Tabell 1 visar att de pojkar som begått brott är mer brottsaktiva än de flickor som begått brott. Detta ska inte dölja att inte helt oansenliga andelar flickor begår olika förseelser tämligen frekvent. Om man utgår från brottskalan där stöld från skola eller eget hem, klotter, tjuvåkning samt kört bil/mc utan körkortstillstånd tillåts ingå, har cirka en tredjedel av flickorna begått fler än fem gärningar, att jämföras med hälften av pojkarna (år 2001). Motsvarande siffror för den mer restriktiva brottskalan är cirka 13 procent av flickorna jämfört med 28 procent av pojkarna.

¹⁴ En elev som exempelvis svarat att han stulit i affär 3–5 gånger och klottrat 6–10 gånger får således 3+6 = 9 brottshandlingar.

Tabell 1. Sammanlagt antal gånger man utfört de olika handlingarna, efter kön och år. Procent.

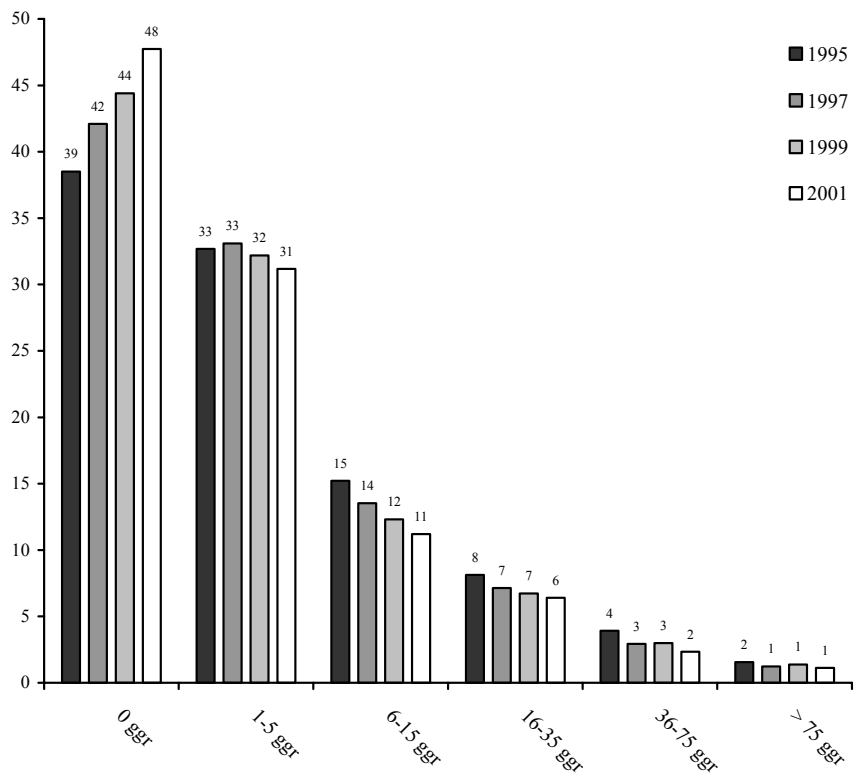
		Kön							
		Pojkar				Flickor			
		År				År			
		1995 (n = 2874)	1997 (n = 2730)	1999 (n = 3017)	2001 (n = 4180)	1995 (n = 2738)	1997 (n = 2528)	1999 (n = 2985)	2001 (n = 4021)
Totalt antal ggr	0	13,8	16,8	17,9	19,7	24,2	27,0	26,7	29,1
(stöld,	1-5	28,4	30,0	28,6	29,6	37,1	38,8	40,1	38,7
skadegörelse,	6-15	23,4	24,1	24,1	23,0	21,4	20,0	19,5	19,9
våld, narkotika,	16-35	18,9	16,3	16,3	16,1	11,9	10,0	9,8	9,0
övrigt)	36-75	10,3	8,8	8,8	8,0	4,1	3,1	3,0	2,7
	> 75	5,2	3,9	4,4	3,6	1,2	1,1	0,8	0,6
Totalt antal ggr	0	29,3	34,0	35,3	39,7	48,2	50,8	53,6	56,1
exklusive vissa	1-5	33,3	33,9	33,2	31,8	32,1	32,3	31,2	30,5
vanliga	6-15	18,1	16,0	14,7	13,8	12,1	10,9	9,9	8,5
beteenden ^a	16-35	10,7	9,9	9,7	8,9	5,5	4,1	3,7	3,8
	36-75	6,0	4,2	4,8	3,8	1,7	1,5	1,2	0,9
	> 75	2,6	2,0	2,3	1,9	0,4	0,4	0,5	0,3

a.

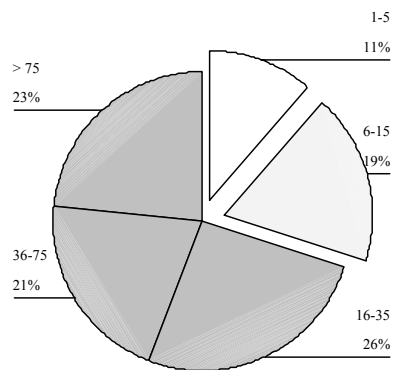
Exklusive stöld från skola eller eget hem, klotter (inkl. graffiti), tjuvåkning, kört bil/mc utan körkortstillstånd.

Vidare visar resultatet att andelarna med hög belastning tycks ha minskat något bland både pojkar och flickor under den studerade perioden.

I figur 10 har samtliga ungdomar indelats i olika belastningsgrupper efter den restriktiva brottsskalan under de olika åren. Tendensen över tid att allt fler inte begått något brott framkommer igen. Vidare framträder det faktum att brottsligheten generellt är snedfördelad. De flesta som begått de aktuella handlingarna har gjort det relativt få gånger. Ju fler brott det handlar om, desto färre är det som har sådan erfarenhet. Ett mindre antal ungdomar har begått ett mycket stort antal brott. Ungdomarna i de tre högsta belastningsgrupperna i figuren, det vill säga de runt 10 procent som begått de aktuella gärningarna mer än 15 gånger, svarar för över två tredjedelar av totala antalet handlingar enligt detta skattningsförfarande. Ungdomarna i belastningsgrupperna 1-5 och 6-15 svarar tillsammans för den återstående delen. Detta förhållande är gemensamt för de olika åren. Figur 11 visar hur stor del av den totala brottsligheten som begås av olika brottsaktiva ungdomar för urvalet 2001.

Figur 10. Hur ungdomarna fördelar sig efter antal gärningar. Procent.

Figur 11. Hur det totala antalet gärningar fördelar sig på de olika belastningsgrupperna i urvalet 2001.

Flera andra undersökningar har visat att en liten andel av gärningsmännen står för en stor del av antalet brott. Siffrorna skiljer sig en del mellan olika studerade grupper och mått på brott (se Wikström, 1989, s. 89f för en översikt; Stattin, Magnusson och Reichel 1986). I en svensk studie av registrerad brottslighet bland olika födelsekohorter rapporteras att 7 till 9 procent av gärningsmännen står för hälften av brottsligheten bland de yngre ålderskategorierna över straffmyndig ålder (BRÅ 2000:3, s. 36, fotnot 5).

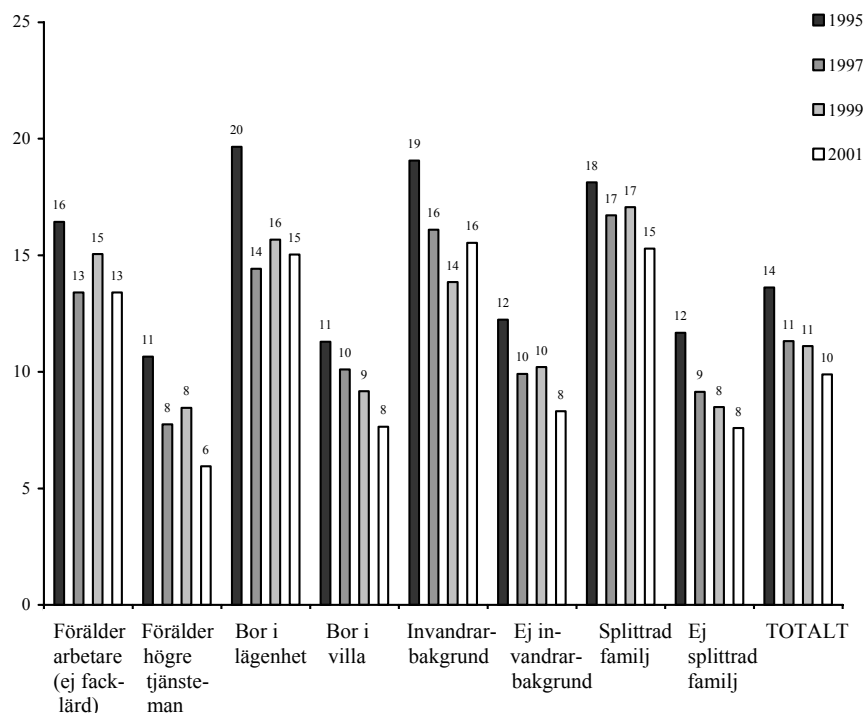
Andel högbelastade i brott inom vissa sociodemografiska grupper

Resultat från studier baserade på registeruppgifter tyder på att kriminalitet har vissa samband med olika strukturella bakgrundsfaktorer som familjestruktur, etnicitet och föräldrars socioekonomiska klass. Detta har bland annat framkommit i en svensk totalundersökning av flera olika generationers registrerade brottslighet (Svensson, 2002). I detta avsnitt studeras nivåerna av andelen mer brottsbelastade – enligt självdeklarerade uppgifter – bland ungdomar inom vissa sociodemografiska kategorier. Utvecklingen av hur andelen högbelastade utvecklats inom dessa grupper under den aktuella perioden belyses även. Det är ju tänkbart att andelen högbelastade ökar över tid bland vissa grupper medan den samtidigt minskar i andra (jfr. Tham, 1997, s. 147).

I figur 12 visas andelen unga som begått fler än 15 brottshandlingar, enligt den restriktiva brottskalan, inom de sociodemografiska indelningsgrupperna¹⁵ samt totalt de olika åren.

Totalt är det omkring en tiondel som uppger att de begått fler än 15 brottshandlingar. Andelen högbelastade enligt den gjorda klassificeringen var något större i det första årets undersökning (år 1995). Förändringarna under den efterföljande tidsperioden är mindre och inte heller statistiskt säkerställda.

¹⁵ Föräldrars yrke klassificerades enligt SCB:s socioekonomiska indelning (SCB, 1989) (om föräldrarna hade olika koder användes koden för den som hade högst, i de fall föräldrarna bodde tillsammans). I denna analys begränsas jämförelsen till utvecklingen inom två ytterlighetsgrupper av dessa socioekonomiska kategorier; ej facklärd arbetare respektive högre tjänstemän (s.k. fria yrkesutövare med akademiker yrken har även räknats till den senare gruppen). Boendeform begränsas här till lägenhet och villa. Med invandrarbakgrund avses här att minst en förälder är född utomlands medan helsvensk bakgrund avser att ingen förälder är utrikes född. Ej splittrad familj betecknar att föräldrarna bor tillsammans och att den unge bor med dem (se bilaga).

Figur 12. Andel som begått fler än 15 brottshandlingar bland unga i vissa sociodemografiska grupper samt totalt. Procent.

Studeras nivåskillnaderna mellan de olika sociodemografiska indelningsgrupperna i andel högbelastade i brott visar resultatet att nivån genomgående är något högre respektive är om den unges föräldrar tillhör kategorin ej facklärda arbetare än om de är högre tjänstemän. Motsvarande förhållande gäller för de ungdomar som bor i lägenhet jämfört med dem som bor i villa. Andelen högbelastade tenderar vidare att ligga på en högre nivå bland unga med invandrarbakgrund än bland dem med svenskfödda föräldrar. Samma förhållande råder slutligen bland unga från splittrade hem i jämförelse med dem som bor tillsammans med båda föräldrarna.

I fråga om utvecklingen inom de studerade grupperna visar resultaten att det inte i något fall under perioden går att fastställa någon kontinuerlig ökning av andelen högbelastade i brott.¹⁶ I de fall det skett några förändringar är det snarare fråga om minskningar.

Begränsas jämförelsen till att gälla det första och sista undersökningsåret kan signifikanta minskningar av andelen högbelastade observeras inom kategorierna unga med föräldrar som är högre tjänstemän, unga boende i villa, unga med helsvensk bakgrund samt unga från icke splittrade hem.

¹⁶ Ökningen av andelen som begått fler än 15 brottshandlingar mellan år 1999 och 2001 bland elever med invandrarbakgrund är inte statistiskt säkerställd.

Tendensen går i samma riktning för unga vars föräldrar är ej facklärd arbetare, unga som bor i lägenhet, unga med invandrarbakgrund respektive unga från splittrade familjer. Minskningen är dock statistiskt säkerställd endast inom kategorin boende i lägenhet. Studeras de relativa förändringarna är de också genomgående störst bland de sociala grupper som generellt sett uppvisar de lägre nivåerna av andelarna högbelastade. Minskningen av andelen mer brottsbelastade ungdomar under perioden kan exempelvis beräknas till cirka 45 procent bland unga med föräldrar som tillhör kategorin högre tjänstemän medan motsvarande siffra för dem med föräldrar som är ej facklärd arbetare är knappt 20 procent. Skillnaden mellan kategorierna i andelen mer belastade är något mer markerad i den senaste undersökningen än i den första.¹⁷

Sammanfattningsvis pekar resultaten på att det skett vissa minskningar av andelen högbelastade inom de studerade sociodemografiska kategorierna som genomsnittligt ligger på lägre nivåer de olika åren i fråga om brottsbelastning. Tendensen är likartad inom de grupper som genomsnittligt uppvisar något högre brottsnivåer, men det inte kan uteslutas att minskningen av andelen högbelastade, i relativa termer, är mindre eller att utvecklingen är mer konstant bland dessa.

Det ska slutligen understrykas att det inom samtliga sociodemografiska grupperingar endast är en minoritet som är högbelastad i brott, och att det finns flera andra faktorer som har betydligt starkare samband med kriminalitet (BRÅ 2000:17).

Är det okej att skolka, dricka sig full och att begå brott?

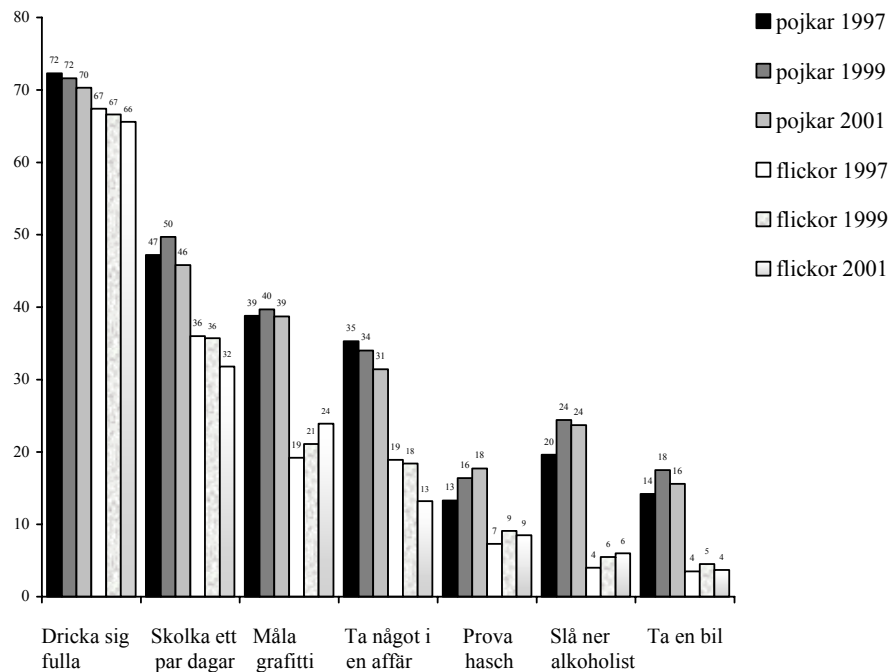
Ovanstående har skildrat ungdomarnas uppgifter om sitt faktiska beteende. Det är i sammanhanget relevant att också redovisa svaren på de frågor som rör attityder till olika typer av problembeteende, eftersom dessa två företeelser kan antas hänga samman i viss utsträckning.

Ungdomarnas inställning till alkoholförtäring och avvikande beteende mättes med ett antal frågor om i vilken grad eleven skulle tycka det var ”okej” eller ”inte okej” om hans eller hennes kamrater gjorde vissa saker. Svartalternativen var indelade i en femgradig skala: helt okej, ganska okej, tveksam, knappast okej, inte okej. Frågorna ger en bild av normklimatet bland ungdomar i nionde klass. I figur 13 visas andelen ungdomar, uppdelade efter kön och år, som svarade att de anser det vara helt okej eller ganska okej om kamraterna skulle ”ta något i en affär”, osv. Denna upp-

¹⁷ Det gjordes även tester med variansanalys av skillnader mellan åren i den genomsnittliga frekvensen brottshandlingar enligt den restriktiva skalan på total brottsbelastning, uppdelat på kön. Resultaten visade signifikanta skillnader mellan åren i den genomsnittliga brottsfrekvensen bland unga med högre tjänstemannaföräldrar, unga boende i villa, unga med svenskfödda föräldrar samt unga från icke splittrade familjer. Däremot skilde sig brottsfrekvensen inte signifikant ($p > 0,01$) mellan åren för unga med ej facklärd arbetarföräldrar, unga boende i lägenhet, unga med invandrarbakgrund och unga från splittrade familjer. Dessa mönster framkom för både pojkar och flickor.

sättning frågor fanns inte med i den första undersökningen. Siffrorna avser därför endast åren 1997, 1999 och 2001.

Få har något att invända mot att kamraterna berusar sig, vilket gäller för båda könen. Något färre anger det vara okej med skolk, men det är ändå relativt sett vanligare med en tillåtande inställning till detta, jämfört med inställningen till brottsliga handlingar. Pojkarna tycker genomgående i större utsträckning än flickorna att det skulle vara helt okej/ganska okej med de olika beteendena hos sina kamrater. Skillnaderna är minst i fråga om att dricka sig full, följt av skolk. Skillnaderna är något större för snatteri, prova narkotika samt måla graffiti och störst för bilstöld respektive ”slå ner en alkoholist”. Den sistnämnda frågan kan tyckas udda, men ger en viss uppfattning om inställningen till våld. Det är dock inte säkert att svaren uteslutande speglar inställningen till att oprovocerat slå ner en alkoholist, utan mer vad som kan vara tillåtet om en alkoholist uppträder aggressivt.

Figur 13. Andelar som tycker det skulle vara okej om kamraterna skulle utföra olika handlingar. Procent.

De andelar elever som tycker att det är okej med bilstöld och att slå ner en alkoholist kan ses som tämligen höga för pojkarnas del. Bland pojkarna är det något vanligare med en tillåtande inställning till dessa handlingar än att prova hasch, medan förhållandet är det omvända för flickorna. I övrigt är rangordningen densamma för könen. Vidare tycks skillnaderna i attityder mellan pojkar och flickor vara störst för de beteenden där skillnaderna i

delaktighet också är mest markerade, nämligen våld och allvarligare tillgreppsbrott.

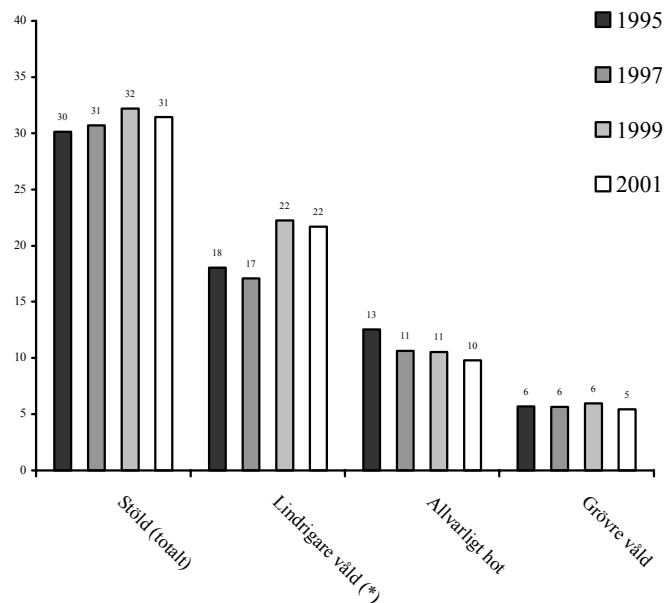
För såväl pojkar som flickor är sambandet mellan graden av tillåtande inställning till brott och egen delaktighet i brott tämligen starkt (Ring, 1999). Sambandet är dock inte perfekt, det vill säga det är inte alla som har en tillåtande inställning som också begått brott och tvärtom. I bilaga 1 (tabell 9) visas en korstabell med en tredelad skala av ett sammanslaget index av frågorna gällande inställning till brott hos kamrater och kategoriserad egen brottsbelastning för det senaste urvalet.¹⁸

¹⁸ Gammakoefficienten är 0,62 ($p < 0,01$) för såväl pojkar som flickor. I attitydskalan ingår inte frågan om graffiti. Skalans reliabilitetskoefficient är över 0,80 för båda könen.

Utsatthet för stöld, hot och våld

En annan aspekt av förekomsten av brott bland ungdomarna är deras egen utsatthet för brott. I undersökningen ställdes tre frågor om utsatthet för stöld: cykelstöld, stöld av plånbok samt stöld av ”annan värdefull sak”. Det ställdes vidare två frågor rörande utsatthet för våld (om man blivit ”slagen, sparkad eller utsatt för annat våld”); dels sådant våld som krävde besök hos sjuksyster, läkare eller tandläkare (grövare våld), dels våld som gjorde ont, men inte krävde sådant besök (lindrigare våld). Slutligen frågades om man blivit hotad så att man känt sig allvarligt rädd. Frågorna avsåg utsattheten under den föregående tolv månadersperioden.

I figur 14 redovisas de totala andelarna av de svarande respektive år som uppger att de vid minst ett tillfälle fallit offer för stöld, hot eller grövre våld. Utsattheten för stöld är en sammanfattande kategori som bygger på de tre stöldrelaterade frågor som angavs ovan.

Figur 14. Andelar utsatta för stöld, hot och grövre våld. Procent.

(*) Det interna svarsbortfallet var relativt stort år 1995 och 1997 jämfört med senare år för frågan om lindrigare våld.

Beträffande utsattheten för lindrigare våld måste en viss reservation göras angående jämförbarheten mellan de två första åren och de senare åren. Det beror på en mindre förändring i enkätens utformning, vilket kan ha

påverkat den smärre nivåförändring som kan observeras mellan år 1997 och år 1999.¹⁹

Generellt visar resultaten att den vanligaste typen av utsatthet gäller stöld. Cirka tre av tio har utsatts för detta. Sedan följer lindrigare våld, vilket grovt räknat två av tio råkat ut för. En av tio har blivit hotad på ett sådant sätt att man känt sig rädd. Häften så många – en på tjugo – säger sig ha behövt besöka sjuksyster, läkare eller tandläkare i sviter efter våld. De som råkat ut för den senare typen av våld har inte sällan också utsatts för lindrigare våld. Totalt har 23 procent råkat ut för våld (lindrigare eller grövre) i den senaste undersökningen, vilket är ungefär detsamma som i den föregående (24 procent). Frånsett skillnaden i andelen utsatta för lindrigare våld, vilket berördes ovan, är andelarna utsatta för våld och stöld tämligen lika de olika åren.

Att utsatthet för hot är ovanligare än utsatthet för lindrigare våld kan framstå som märkligt. Fysiskt våld uppfattas ju ofta som allvarligare än hot, vilket innebär att våld borde vara jämförelsevis mer sällsynt. En förklaring till resultatet ligger sannolikt i att frågan om hot gäller hotelser som inneburit att den unge känt sig *allvarligt rädd*. Denna företeelse kan på goda grunder antas vara ganska begränsad i denna åldersgrupp, jämfört med mer eller mindre allvarligt handgemäng mellan unga som känner varandra – som kamrater i samma klass eller som syskon – i vilka man utdelar slag utan att detta föregås av sådana verbala uttryck som gör motparten ”allvarligt rädd”. En mer vanlig konsekvens av meningsutbytena torde vara att man blir irriterad och arg. Svaren på frågan om lindrigare våld speglar sannolikt till stor del förekomsten av den senare typen av ”bråk” unga emellan.

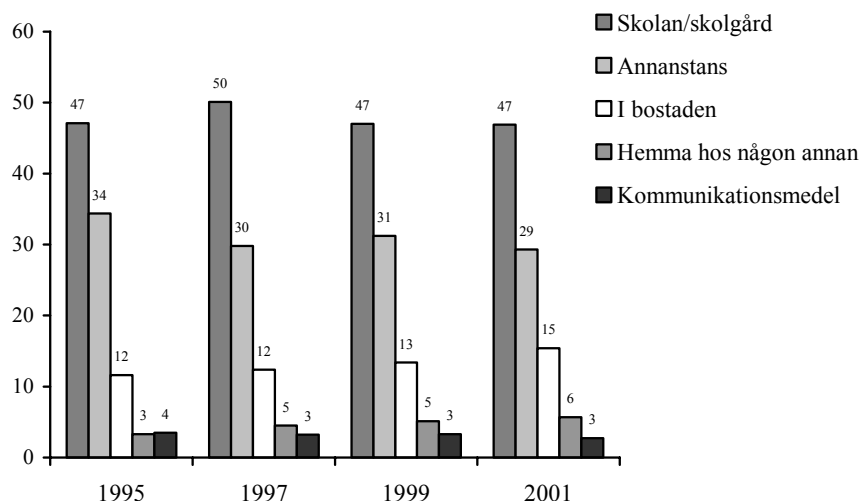
Av tabell 7 i bilaga 1 framgår att pojkar oftare får sin cykel stulen än flickor. Det hänger sannolikt samman med att cykelåkning är vanligare bland pojkar och att pojkcyklar är attraktivare att stjäla för de generellt sett mer brottsbenägna pojkarna. Samtidigt ska infogas att det naturligtvis inte behöver vara så att alla brott eleverna råkat ut för har förövats av jämnåriga. De andra efterfrågade formerna av utsatthet för stöld är jämnt fördelade. Att bli bestulen på sin plånbok, som är den jämförelsevis ovanligaste formen av de omfrågade stöldtyperna, har exempelvis cirka en av tjugo råkat ut för hos båda könen. Vidare råkar pojkar jämfört med flickor oftare ut för våld, såväl av lindrigare som grövre art. Andelen utsatta för hot, som inneburit att man känt sig rädd, är däremot lika stor för pojkar och flickor.

¹⁹ På grund av att det interna svarsbortfallet i de första två undersökningarna låg förhållandevis högt för denna fråga (8 procent) – i sin tur beroende på att många inte uppmärksammande den eller uppfattade den som en följdfråga till frågan om grövre våld - beslöts att göra vissa förändringar av formulärets utformning i detta avsnitt. Förändringarna syftade till att göra frågorna lättare att överblicka och besvara och de gjorde att det interna svarsbortfallet på frågan sjönk till drygt en procent. Det kan inte uteslutas att de som förbisåg frågan i de två första undersökningarna samtidigt tenderade att höra till dem som fallit offer för våld. Detta medför att man bör vara försiktig med att dra slutsatser om eventuella skillnader mellan åren på denna punkt.

Var inträffar våldet?

De ungdomar som råkat ut för våld fick svara på var den senaste våldshändelsen inträffade. Hur svaren fördelade sig på svarsalternativen hos dem som utsatts för lindrigare våld i det senaste urvalet framgår av figur 14. Fördelningarnas utseende i stort skiljer sig inte så mycket mellan åren eller mellan lindrigare respektive grövre våld.

En stor andel av våldet uppges ha inträffat i skolan eller på skolgården. Den andra dominerande kategorin är "någon annanstans". Denna sammanfattande kategori betecknar drabbade som anger att den senaste händelsen tilldrog sig "någon annanstans, t.ex. på gatan, disco, fritidsgård etc.". En övervägande majoritet av dem som drabbats av våld kan hänföras till dessa två kategorier.

Figur 15. Var den senaste våldshändelsen (lindrigare våld) inträffade bland dem som utsatts för det. Procent.

En del våld utspelar sig i hemmet. En viss andel (tre av tjugo) drabbade anger att den senaste våldshändelsen skedde i den egna bostaden. En av tjugo angav att den ägde rum hemma hos någon annan. Det är också förhållandevis få som uppger att de drabbades i samband med användande av allmänna kommunikationsmedel (på buss, tåg, tunnelbana eller spårvagn respektive på hållplats eller station).

Mobbning

En speciell form av utsatthet gäller mobbning. Denna kan ta sig olika uttryck; från återkommande tråkningar och social utfrysning till misshandel, men även som stölder. I undersökningen ställdes ett par frågor om mobbning. Bland annat frågade man om ungdomarna råkat ut för att bli mobbade och om man mobbat andra. Frågorna utgick således från ungdomarnas egna definitioner av mobbning. Svarsalternativen var: aldrig,

ganska sällan, ibland, ofta. Till skillnad från de övriga frågorna om brott gjordes ingen tidsbegränsning bakåt i tiden.

Andelen elever som angav att de ibland eller ofta blivit mobbade har rört sig i intervallet 11–13 procent de olika åren (12 procent år 2001). För pojkarnas del är andelen kring 10 procent (tabell 8 i bilaga 1). Motsvarande siffror för flickorna ligger en aning högre: 12 procent år 1995, 13 procent år 1997, 16 procent år 1999 och 14 procent i den senaste undersökningen. Om man särskiljer dem som ofta blivit mobbade är siffran drygt 2–3 procent av pojkarna respektive år och 3–4 procent av flickorna. Andelen som uppger att man aldrig blivit mobbad har vuxit något under perioden (från 61 procent år 1995 till 66 procent år 2001).

Svaren på frågorna om utsatthet för våld och mobbning har – som kan förväntas – samband med varandra. Ju oftare man blivit mobbad desto högre är utsattheten för våld. I den mindre grupp elever som enligt egen uppgift ofta känt sig mobbade har en majoritet utsatts för något våld (grövre eller lindrigt). I urvalet år 2001 är siffran 51 procent (56 procent bland pojkar och 47 procent bland flickor som ofta blivit mobbade). En slutsats man kan dra är att utsatthet för våld inte är ett nödvändigt villkor för att man ska uppleva sig mobbad, vare sig för pojkar eller för flickor. Frågorna om våld avsåg dock den föregående tolv månaders perioden, medan mobbningsfrågorna inte hade denna avgränsning.

Andelen som uppger att de ofta eller ibland mobbat andra har legat stabilt kring 10–11 procent (11 procent år 2001). Pojkar uppger oftare än flickor att de mobbat andra (tabell 8). Andelen som uppger att de *aldrig* mobbat andra har successivt ökat något bland såväl pojkar som flickor under perioden: från 44 procent år 1995 till 54 procent år 2001 bland pojkar och från 62 till 69 procent bland flickor.

Vidare ska nämnas att utsatthet för mobbning inte har något signifikant samband med brottsbelastning för pojkarna. För flickorna är sambandet mycket svagt. Däremot finns ett tämligen tydligt samband för båda könen mellan brottsbelastning och att ha mobbat andra.²⁰ Att mobbarna oftare begår brott överensstämmer med resultat i tidigare studier (Olweus, 1991; Farrington, 1993).

²⁰ Sambandet uttryckt i gammakoefficienten mellan svaren på frågan om hur ofta man mobbat andra och det kategoriserade (restriktiva) måttet på total brottsbelastning är 0,54 för pojkar och 0,55 för flickor (år 2001). Sambandet mellan brottsbelastning och variabeln utsatthet för mobbning är 0,05 (ej sig.) för pojkarna och 0,10 för flickorna.

Avslutande diskussion

Ett övergripande syfte med denna studie har varit att utifrån självdeklarerade uppgifter beskriva brottslighetens förekomst, struktur och utveckling bland pojkar och flickor i årskurs nio.

Resultaten visar å ena sidan att det inte är speciellt ovanligt att man vid åtminstone något enstaka tillfälle begått en förbjuden handling. Å andra sidan visar resultaten att ju fler och grövre brott det rör sig om, desto mindre andel av ungdomarna är det som säger sig ha sådan erfarenhet. Intensiv brottslighet liksom brottslighet av allvarlig art är otvivelaktigt att betrakta som avvikande. Relativt få unga har begått gärningar relaterade till våld eller narkotika, liksom allvarligare tillgreppsbrott som bilstöld. De elever som har erfarenhet av någon sådan handling tenderar att även höra till de mer brottsbelastade generellt. Vanligtvis har man då också utfört flera olika typer av brottshandlingar. Brottsligheten är skevt fördelad. En mindre andel unga svarar för en betydande del av den totala brottsligheten bland ungdomarna, vilket överensstämmer med den bild som fås med kriminalstatistiken som utgångspunkt. Att det är så pass många som vid något tillfälle begår brott framgår däremot inte av den statistiken.

Studiens resultat tyder på att det under perioden skett en viss minskning av brottsligheten totalt sett bland ungdomarna. Detta beror i första hand på att för vissa vanliga typer av handlingar rörande stöld och skadegörelse tenderar siffrorna för år 1995 att vara markant högre. Nedgången för stöld har skett kontinuerligt medan det i fråga om skadegörelse inte kan observeras några större förändringar under den senare delen av den studerade perioden. Beträffande delaktigheten i våldshandlingar, narkotikarelaterade brott respektive övrigt brottsligt beteende tyder resultaten inte på några påtagliga minskningar, men inte heller ökning, när det gäller trenden över tid. Detta gäller alltså situationen på rikssplanet. Skillnader i utveckling kan förekomma regionalt.

Flera utredningar har pekat på att de ekonomiska klyftorna vuxit under det senaste decenniet (SOU, 2001:79; Socialstyrelsen, 2001). Den socioekonomiska och den etniska segregationen i Sverige ökade under 1990-talet. Forskning visar att socioekonomiska faktorer som utbildningsnivå, familjesituation, födelseland etc. påverkar förekomsten av sociala problem.

I upprepade självrapportstudier av brottslighet bland unga där tidsintervallet mellan undersökningarna varit längre, talas om en polarisering av ungdomarna (Balvig, 1999; Ward, 1997). Den skötsamma majoriteten blir än mer skötsam och konform i takt med utvecklingen av kunskapssamhället medan de mindre skötsamma blir än mer utanför och brottsliga.

Denna studie tyder på att andelen ungdomar som är mer gravt brottsbelastade totalt sett inte ökat under perioden. Resultaten tyder vidare på att bland unga med genomsnittligt sett mer socioekonomiskt gynnsam bak-

grund²¹ har brottsligheten minskat. Tendensen är densamma för unga från genomsnittligt mindre gynnsamma bakgrundsförhållanden. Resultaten tyder dock på att minskningen av andelen högbelastade i brott, relativt sett, är mindre eller att utvecklingen är jämförelsevis mer konstant bland dessa ungdomar.

Ser man i stället till hur storleken av andelen som inte begått brott utvecklats sig, kan konstateras att den successivt blivit något större. Det är intressant att notera att det från Finland rapporteras om liknande utvecklingsmönster utifrån upprepade självdeklarationsundersökningar bland ungdomar (Kivivuori, 2002).

Att andelen skötsamma ungdomar ökat är också i linje med resultaten angående mobbning i denna studie, i det att det syns en viss ökning av andelen som uppger att de aldrig mobbat andra. Även andelen som uppger att de aldrig blivit mobbade visar en ökning. Samtidigt har andelarna som frekvent mobbat andra respektive frekvent upplevt sig mobbade varit i stort sett konstanta.

²¹ Unga tillhörande kategorierna högre tjänstemannafamiljer, helsvensk bakgrund, ej splittrad familj respektive boende i villa.

Referenser

- Andersson, B., Grönberg, K. och Hibell, B. (1998). *Skolelevers drogvanor 1997*. CAN-Rapport nr 53. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Andersson, B., Hibell, B. och Sandberg, B. (2000). *Skolelevers drogvanor 1999*. CAN-Rapport nr 57. Stockholm: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.
- Andersson, T. och Haeggman, U. (1998). *Föräldrar, kamrater, attityder och alkohol. En longitudinell studie om betydelsen av upplevda föräldra- och kamratattityder, samt egna attityder till alkohol i utvecklingen av alkoholvanor och alkoholproblem från tidiga tonår till vuxen ålder*. Universitetet i Bergen. Hemil-senteret.
- Balvig, F. (1999). *Risikoungdom*. Ungdomsundersøgelse 1999. København: Det Kriminalpræventive Råd.
- Bjarnason, T. (1995). Administration Mode Bias in a School Survey on Alcohol, Tobacco and Illicit Drug use. *Addiction*. Vol 90: 555-559.
- BRÅ (1999). *Ungdomar, droger och polisens insatser*. BRÅ-rapport 1999:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- BRÅ (2000). *Strategiska brott. Vilka brott förutsäger en fortsatt brottskarriär?* BRÅ-rapport 2000:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- BRÅ (2000). *Stöld, våld och droger bland pojkar och flickor i årskurs nio. Resultat från tre självdeklarationsstudier*. BRÅ-rapport 2000:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Chinapah, E. (2000). *Tonårsnormer i förändring? En empirisk studie av 15-åringar i en mellanstor svensk stad 1969 och 1995*. Akademisk avhandling. Psykologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Farrington, D. P. (1973). Self-Reports of Deviant Behaviour: Predictive and Stable? *The Journal of Criminal Law and Criminology*. Vol 64. No 1: 99-110.
- Farrington, D. P. (1989). Early Predictors of Adolescent Aggression and Adult Violence. *Violence and Victims*, Vol. 4: 79-100.
- Farrington, D. P. (1993). Understanding and Preventing Bullying. I: Tonry, M., red. *Crime and Justice. A Review of Research*. Vol 17: 381-458.
- Hindelang, M. J., Hirschi, T. och Weis, J. G. (1981). *Measuring Delinquency*. Beverly Hills: SAGE.
- Huizinga, D. och Elliott, D. S. (1986). Reassessing the Reliability and Validity of Self-Report Delinquency Measures. *Journal of Quantitative Criminology*. Vol. 2. No 4: 293-327.
- Junger-Tas, J., Terlouw, G.-J. och Klein, M. W., red. (1994). *Delinquent Behavior Among Young People in the Western World*. Amsterdam: Kugler.
- Kivivouri, J. (2002). *Trends and Patterns of Self-Reported Juvenile Delinquency in Finland*. Summary. National Research Institute of Legal Policy. Publication no. 188. Helsinki.
<http://www.om.fi/optula/uploads/b8bp1c8tpydjb18.pdf>

- Loeber, R. och Farrington, D.P., red. (1998). *Serious & Violent Juvenile Offenders. Risk Factors and Successful Interventions*. Thousand Oaks: SAGE.
- Olofsson, B. (1971). *Vad var det vi sa! Om kriminellt och konformt beteende bland skolpojkar*. Stockholm: Utbildningsförlaget.
- Olweus, D. (1991). Bully/Victim Problems Among Schoolchildren: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. I: Pepler, D. J. och Rubin, K. H., red. *Development and Treatment of Childhood Aggression*. NJ Erlbaum: Hillsdale. s. 411-448.
- Patterson, G. och Dishion, T. J. (1985). Contributions of Families and Peers to Delinquency. *Criminology*, Vol. 23, No. 1: 63-79.
- Ring, J. (1999). *Hem och skola, kamrater och brott*. Akademisk avhandling. Kriminologiska institutionen. Stockholms universitet.
- Sampson, R. J. och Laub, J. H. (1993). *Crime in the Making. Pathways and Turning Points Through Life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Sarnecki, J. (1985). *Predicting Social Maladjustment*. The National Council for Crime Prevention Report No. 16. Stockholm: Liber.
- SCB (1989). *Yrkesklassificeringar i FoB 85 enligt Nordisk yrkesklassificering (NYK) och Socioekonomisk indelning (SEI)*. Meddelanden i samordningsfrågor 1989:5. Stockholm: SCB.
- Socialstyrelsen (2001). *Social rapport 2001*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 1973:25 [Olofsson, B.]. *Unga lagöverträdare III. Hem, skola och kamratmiljö i belysning av intervju- och uppföljningsdata*. 1956 års klientelundersökning rörande ungdomsbrottslingar. Stockholm.
- SOU 2001:70. *Välfärdsbokslut för 1990-talet*. Slutbetänkande av Kommittén Välfärdsbokslut. Statens offentliga utredningar. Stockholm: Fritzes.
- Stattin, H., Magnusson, D. och Reichel, H. (1986). *Criminality from Childhood to Adulthood. A Longitudinal Study of the Development of Criminal Behavior*. The research program individual development and adjustment. Rapport 63. Stockholm: Stockholms universitet, Psykologiska institutionen.
- Svensson, R. (2002): *Social bakgrund och framtida brottslighet*. Opublicerat manus, BRÅ.
- Tham, H. (1997). Avvikande beteende. *Social rapport 1997*. SoS-rapport 1997:14. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Ward, M. (1998). *Barn & Brotts av sin Tid? Självdeklarerad ungdomsbrottslighet 1971 och 1996*. Licentiatuppsats. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen.
- Wikström, P. O. (1989). Age and Crime in a Stockholm Cohort. I: *Crime and Delinquency in a Metropolitan Cohort*. Research Report No 26. Department of Sociology. Stockholm: University of Stockholm.

Bilagor

Bilaga 1. Tabeller

Tabell 1. Delaktighet i stöldrelaterade handlingar de senaste 12 månaderna efter kön och år.
Procent.

	Kön							
	Pojkar				Flickor			
	År				År			
	1995	1997	1999	2001	1995	1997	1999	2001
Stöld från skolan	45,8	39,6	35,9	33,3	32,5	28,1	25,2	22,6
Stöld i affär	40,6	36,7	34,2	26,9	33,2	33,5	27,3	22,7
Stöld från eget hem	24,8	20,2	20,5	17,9	24,5	21,1	21,3	20,9
Annan stöld	25,9	24,0	22,7	19,4	16,2	13,7	13,8	12,7
Lurat folk på pengar	25,4	23,2	24,6	22,3	14,2	13,5	15,4	14,0
Köpt stulet	28,2	27,3	27,6	21,4	8,9	10,5	9,7	7,5
Cykelstöld	19,8	18,2	18,9	18,4	7,4	7,4	6,8	7,2
Sålt stulet	17,3	17,1	16,7	13,5	5,0	4,4	4,3	2,9
Inbrott	20,8	15,0	15,0	13,2	7,3	5,1	4,6	4,4
Stöld ur ficka	10,9	9,5	9,6	7,8	6,5	5,7	6,9	5,6
Stöld ur automat	10,4	7,1	7,4	5,0	4,3	2,4	3,1	1,5
Stöld ur bil	9,9	7,4	8,3	7,1	1,6	1,9	1,6	1,7
Mc/mopedstöld	5,8	5,0	4,7	4,8	0,6	0,6	0,6	0,5
Bilstöld	4,5	4,4	3,7	3,8	0,7	0,7	0,7	0,6
Totalt Stöldrelaterade	73,0	67,1	65,5	60,7	58,9	55,5	52,1	49,0
Exklusive stöld från skola, eget hem, lurat folk på pengar	60,2	55,9	53,1	47,5	44,1	42,4	38,3	34,0

Tabell 2. Delaktighet i våldsrelaterade handlingar de senaste 12 månaderna efter kön och år. Procent.

	Kön							
	Pojkar				Flickor			
	År				År			
	1995	1997	1999	2001	1995	1997	1999	2001
Burit kniv	22,6	17,1	21,7	21,6	8,3	7,1	7,3	6,6
Slagit någon (exkl. familjemedlem)	11,8	8,8	11,0	9,7	3,8	2,7	2,9	2,7
Hotat för att få sak	5,4	4,7	6,0	4,2	1,1	1,2	1,5	1,0
Skadat med tillhygge	3,6	3,0	3,5	3,1	1,1	1,0	1,1	1,0
Slagit familjemedlem	2,7	2,0	3,4	2,2	2,0	1,3	1,9	1,4
Väskryckning	3,2	2,1	2,7	1,9	0,6	0,9	0,7	0,6
Totalt våldsrelaterade	29,8	23,5	27,9	27,2	11,4	9,7	10,3	9,0
Totalt våldrelaterade exklusive burit kniv	16,4	12,8	16,1	14,1	6,0	4,6	5,5	4,5

Tabell 3. Delaktighet i skadegörelserrelaterade handlingar de senaste 12 månaderna efter kön och år. Procent.

	Kön							
	Pojkar				Flickor			
	År				År			
	1995	1997	1999	2001	1995	1997	1999	2001
Vandaliserat	44,5	37,9	36,4	34,2	18,1	14,6	13,4	13,4
Klottrat	31,4	28,1	26,5	26,6	32,0	25,5	24,1	21,6
Tänt eld	9,4	7,5	9,2	8,5	2,5	2,8	2,4	2,1
Målat graffiti ^a		7,7	7,5	8,5		1,6	1,5	1,5
Totalt skadegörelse	53,1	47,5	44,0	43,9	37,7	31,4	29,4	26,8

^a. Frågan ställdes inte år 1995.

Tabell 4. Delaktighet i narkotikarelaterade handlingar de senaste 12 månaderna efter kön och år.
Procent.

	Kön							
	Pojkar				Flickor			
	År				År			
	1995	1997	1999	2001	1995	1997	1999	2001
Rökt hasch/marijuana	7,9	8,7	9,4	8,3	6,8	6,3	7,0	6,7
Provatt annan narkotika	2,9	3,1	3,4	3,0	2,3	2,7	2,2	2,6
Sålt hasch/marijuana	3,0	3,4	3,4	2,8	1,1	1,4	1,1	1,1
Sålt annan narkotika	1,8	1,9	2,3	1,7	0,5	1,0	0,5	0,7
Totalt narkotika	9,1	9,6	10,8	9,2	7,3	7,2	7,7	7,8

Tabell 5. Delaktighet i övriga brottsliga beteenden de senaste 12 månaderna efter kön och år.
Procent.

	Kön							
	Pojkar				Flickor			
	År				År			
	1995	1997	1999	2001	1995	1997	1999	2001
Tjuvåkning	42,8	39,4	43,7	43,0	40,6	38,7	43,5	41,6
Olovlig körning	45,8	42,1	42,9	38,3	19,2	17,1	19,2	19,3
Använt falskt ID-kort	8,0	7,4	7,2	6,3	5,9	5,3	5,1	4,5
Totalt Övrigt	64,6	61,4	63,4	60,6	50,3	48,2	53,5	51,6

Tabell 6. Delaktighet i olika former av problembeteende de senaste 12 månaderna efter kön och år. Procent.

	Kön							
	Pojkar				Flickor			
	År				År			
	1995	1997	1999	2001	1995	1997	1999	2001
Druckit sig berusad	64,3	62,5	64,4	60,1	64,7	66,2	65,8	63,5
Röker eller snusar	24,3	21,1	25,0	22,5	22,1	17,4	20,4	18,5
Röker	14,3	12,7	13,5	9,7	21,8	17,0	20,1	18,1
Snusar	14,6	12,4	16,4	16,3	0,9	1,0	1,1	1,4
Sniffät	9,5	7,4	8,2	7,7	8,6	7,1	7,2	5,9
Skolkat	40,3	39,7	38,8	36,2	47,1	47,5	43,4	41,7
Totalt Problembeteende	72,1	70,6	71,4	68,4	73,4	75,3	73,1	71,4

Tabell 7. Utsatthet för stöld, våld och hot de senaste 12 månaderna efter kön och år. Andel i procent.

	Kön							
	Pojkar				Flickor			
	År				År			
	1995	1997	1999	2001	1995	1997	1999	2001
Cykelstöld	20,9	20,6	21,5	19,6	14,9	15,5	13,8	13,7
Plånboksstöld	6,9	6,0	5,7	5,6	4,7	5,8	5,2	4,5
Annan stöld	15,7	16,1	18,0	19,6	13,4	15,3	17,6	17,0
Grövre våld	7,3	8,1	7,8	7,0	4,0	3,0	4,1	3,8
Lindrigare våld ^a	22,5	20,5	27,3	25,3	13,3	13,3	17,2	17,9
Allvarligt hot	13,6	10,5	10,8	9,5	11,3	10,8	10,2	10,1

^a. Relativt stora interna svarsbortfall åren 1995 och 1997 jämfört med senare år.

Tabell 8. Utsatthet och delaktighet i mobbning. Procent.

		Kön							
		Pojkar				Flickor			
		År		År		År		År	
		1995	1997	1999	2001	1995	1997	1999	2001
Blivit mobbad?	nej, aldrig	61,8	62,8	67,6	66,6	60,5	60,7	64,9	64,5
	ganska sällan	28,5	27,4	22,4	22,8	27,9	26,1	19,5	21,7
	ibland	7,3	7,8	7,5	8,1	8,5	9,6	11,7	10,1
	ofta	2,3	2,0	2,5	2,6	3,2	3,7	3,8	3,7
Mobbat andra?	nej, aldrig	44,1	45,2	50,9	54,4	61,8	64,0	67,8	69,2
	ganska sällan	41,2	41,2	34,5	31,5	31,3	29,3	24,9	23,9
	ibland	12,0	11,5	12,1	11,8	5,9	5,8	6,4	6,2
	ofta	2,8	2,2	2,5	2,3	1,0	1,0	0,9	0,7

Tabell 9. Korstabell över tredelade skalor av graden av tolerant inställning till brottslighet hos kamrater och egen brottsbelastning. Särredovisat för kön.

Kön		Tolerans till brott							
				Låg	Medel	Hög	Totalt		
Pojkar	Brottsbelastning	Låg (0)	n	878	539	227	1644		
			%	65%	38%	17%	40%		
		Medel (1-15)	n	452	766	665	1883		
			%	33%	54%	50%	46%		
		Hög (>15)	n	28	124	444	596		
			%	2%	9%	33%	14%		
		Totalt	n	1358	1429	1336	4123		
			%	100%	100%	100%	100%		
		Flickor	Brottsbelastning	Låg (0)	n	1324	519	402	2245
					%	77%	55%	30%	56%
Medel (1-15)	n			381	405	768	1554		
	%			22%	43%	58%	39%		
Hög (>15)	n			16	20	163	199		
	%			1%	2%	12%	5%		
Totalt	n			1721	944	1333	3998		
	%			100%	100%	100%	100%		

Bilaga 2. Beskrivning av frågor

Brottsbelastning (den restriktiva skalan)

Hur många gånger har Du gjort följande saker under de senaste 12 månaderna?

Med flit förstört telefonhytt, gatlykta, fönster, någons cykel eller annan sak som inte var Din?

Stulit (snattat) något i affär eller varuhus?

Använt förfalskat ID-kort?

Skaffat Dig pengar genom att lura folk?

Stulit pengar från en telefonautomat eller varuautomat?

Stulit en cykel?

Stulit en moped eller motorcykel?

Stulit en bil?

Stulit något ur en bil?

Stulit något ur någons ficka?

Ryckt en väska, plånbok eller liknande från någon Du inte känner?

Stulit något annat som vi inte frågat om?

Brutit Dig in i en bostad eller annan byggnad?

Köpt något som Du vet var stulet?

Sålt något som Du vet var stulet?

Haft en kniv med Dig (som vapen) när Du gått ut?

Hotat någon med stryk eller vapen för att få pengar eller andra värdesaker?

Utan tillåtelse tänt eld på något värdefullt, t ex en lada, bil, skog eller byggnad som inte tillhörde Dig?

Med avsikt slagit någon (som inte tillhör Din familj) så att Du tror eller vet att han/hon behövde sjukvård?

Med avsikt skadat någon med en kniv eller annat vapen?

Rökt hasch eller marijuana?

Provat annan narkotika (t ex amfetamin, heroin, ecstasy eller liknande)?

Sålt hasch eller marijuana?

Sålt annan narkotika?

Svarsalternativ som kodats för varje fråga: ingen gång, 1-2 ggr, 3-5 ggr, 6-10 ggr, 11 ggr eller mer

Splittrad familj baseras på frågan:

Vilka personer bor Du tillsammans med?

Fler än ett kryss tillåtet!

Om dina föräldrar är skilda och Du ibland bor hos mamma och ibland hos pappa, kryssa då i det som gäller där Du OFTAST bor.

pappa

mamma

styvmamma

styvpappa

bror/bröder

syster/systrar

andra, nämligen.....

Svar som innebar att man kryssat i både ”mamma” och ”pappa”, och ingen styvförälder, kodades som ej splittrad familj (0). Ensamstående föräldrar liksom familjer med styvföräldrar eller andra vårdnadshavare inblandade kodades som splittrad familj (1).

Socioekonomisk status (SES) baseras på frågorna:

A. Har Din mamma något arbete?

ja

nej hon är arbetslös

hon studerar

långvarigt sjuk/förtidspensionerad

annan orsak

B. Vilket slags arbete gör Din mamma eller gjorde Din mamma när hon senast arbetade?

Skriv gärna både vad yrket heter och vad Din mamma gör/gjorde på jobbet!

C. Har Din pappa något arbete?

ja

nej han är arbetslös

han studerar

långvarigt sjuk/förtidspensionerad

annan orsak

D. Vilket slags arbete gör Din pappa eller gjorde Din pappa när han senast arbetade?

Skriv gärna både vad yrket heter och vad Din pappa gör/gjorde på jobbet!

Svaren om föräldrarnas yrke kodades utifrån statistiska centralbyråns SEI-kod enligt en dominansprincip så att den förälder som hade högst sifferkod användes som grund. Där uppgift om senaste yrke saknades och eleven angav att föräldrarna inte arbetade, gavs värde koden för ej facklärd arbetare. Om föräldrarna uppgavs vara skilda användes den förälders yrke som den unge oftast bodde hos som grund för klassificeringen. Om den unge bodde med förälder och styvförälder användes förälderns yrke.

Invandrarbakgrund baseras på två frågor:

I vilket land föddes Din mamma?

I vilket land föddes Din pappa?

Om minst en av föräldrarna uppgavs född i ett annat land än Sverige kodades värdet (1).

Om båda föräldrarna födda i Sverige kodades värde (0).

English summary

Theft, drugs and violence among ninth grade youth. Findings from four self-report surveys

Author: Jonas Ring

Published by:

The National Council for Crime Prevention (BRÅ)

P.O. Box 1386

SE-111 93 STOCKHOLM

Sweden

Internet:www.bra.se

Reference:

Report 2003:5

ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-31996-9

Available in Swedish from:

Fritzes Kundtjänst

SE-106 47 STOCKHOLM

Sweden

This study is based on cross-sectional self-report surveys of theft, violence and other problem behaviours (such as truancy and drug use) among pupils in year nine. The survey has been conducted every other year since 1995, and the data collected provide a basis for studying the extent of participation in crime and problem behaviours within the relevant group during the period 1995 to 2001.

The study's objectives are:

- To describe the prevalence of criminality and other forms of problem behaviour among boys and girls in year nine
- To describe trends over time in the proportion of pupils reporting participation in crime and other problem behaviours on the basis of comparisons across the four surveys conducted to date
- To illustrate levels of exposure to theft and violence among the pupils

The study should thereby contribute knowledge on the pattern and structure of crime among young people. On the other hand, the objectives do not include investigating the causes of possible variations in crime patterns over time.

The questionnaire has been answered anonymously by between 5,300 and 8,200 pupils across the different years of the study. The attrition is for the most part comprised of pupils absent from school. Calculated on the basis of the number of pupils in the participating classes, the attrition amounted to five per cent in 1995, seven per cent in 1997, thirteen per cent in 1999, and twelve per cent in 2001.

The prevalence of crime and other problem behaviours

Generally speaking, minor theft offences such as shoplifting, thefts from school and from an individual's home are relatively common among the pupils. Over half of the youths report having committed some form of theft-related act during the preceding twelve months. Similarly, problem behaviours such as the consumption of alcohol, fare dodging and truancy also appear to be quite common. More than six of ten respondents report having consumed alcohol to the point of intoxication and four of ten report having played truant and having travelled on public transport without paying the fare. More serious theft offences and acts of direct violence against the person are rarer, as is drug use. Total levels of participation in acts of violence against the person and drug use respectively lie at approximately one in ten.

Boys commit offences more often than girls. Differences between the proportions participating are small however with regard to the more common offence types and problem behaviours, becoming increasingly marked the more serious or uncommon the activity in question. Narcotics consumption constitutes an exception to this rule.

As regards rates of participation (i.e. having engaged in the behaviours in question on at least one occasion) among boys and girls in 2001 in the umbrella categories of theft, vandalism, violence against the person and illicit drug use:

- 61 per cent of boys have committed some form of theft as against 49 per cent of girls
- 44 per cent of boys have engaged in some form of vandalism as compared with 27 per cent of girls
- 14 per cent of boys have engaged in an act involving violence against the person, as compared with 5 per cent of girls
- 9 per cent of boys report having consumed some form of illicit drug as compared with 8 per cent of girls

On the whole, it is not unusual to have committed offences one or a very few times, but few have participated in the different activities on a large number of occasions. It is estimated that approximately five per cent of the youths are responsible for half of the offences committed. In general, those engaging in violent or drug related activities have also been involved in thefts and vandalism.

Trends over time

Levels of participation in theft appear to have fallen during the period examined (from 66 to 55 per cent). This is primarily a result of decreases in the proportion of pupils reporting having engaged in shoplifting or having stolen something from school. The direction of these findings is the same for both boys and girls. Participation in activities included under the umbrella category of vandalism has also fallen in relation to the levels reported in the first survey (from 46 to 36 per cent), which reflects a smaller number reporting that they have engaged in acts of vandalism (having destroyed something on purpose) or written graffiti. The changes witnessed during the latter part of the period are small, however, and the proportion reporting having painted graffiti murals remains constant. As regards participation in acts of violence, drug-related offences and the category “other” forms of criminal behaviour, the findings indicate neither a substantial increase nor a substantial decrease over time. These findings relate to the situation at the aggregate, national level, and there may be regional differences in trends over time.

Looking at the proportion reporting no participation in crime, the size of this proportion has become somewhat larger, successively throughout the period. At the other end of the spectrum, an examination of the proportion reporting high levels of involvement in crime indicates that the size of this proportion has not increased during the period studied.

Further, the findings indicate that levels of criminal participation have fallen among young people who come from socio-economic backgrounds that are on average more favourable (in terms of categories relating to coming from white-collar homes, having a completely Swedish background, living with both parents and living in a detached house respectively). This tendency is the same for youths from backgrounds that are on average less favourable, but here it cannot be ruled out that the drop may somewhat smaller, relatively speaking, or that the trend over time is somewhat more stable within this group.

Victimisation in connection with theft, threatening behaviour and violence

The results show that pupils more often fall victim to acts of theft than to acts of violence. The proportion reporting having fallen victim to acts of serious violence during the preceding twelve months lies at around six per cent across the different years of the study. The proportion falling victim to acts of theft is five times as great at approximately 30 per cent during the period examined. Sex differences in levels of victimisation are most marked in relation to exposure to violence.

The 2001 survey shows that:

- 20 per cent of boys have had a cycle stolen as compared with 14 per cent of girls

- 6 per cent of boys have had a wallet stolen by comparison with 5 per cent of girls
- 20 per cent of boys have been the victim of some other form of theft, as have 17 per cent of girls
- 10 per cent of boys have been threatened such that it scared them as have 10 per cent of girls
- 7 per cent of boys have been on the receiving end of an act of serious violence as compared with 4 per cent of girls
- 25 per cent of boys have been exposed to less serious forms of violence as compared with 18 per cent of girls

The proportion who report feeling that they frequently have been bullied has remained at approximately three per cent during the period covered by the surveys. It is slightly more common for girls to report having been bullied than boys. By contrast, it is considerably more common for boys to be bullies than it is for girls. The proportions reporting that they have never been bullied or have never bullied others have increased somewhat during the period examined, but the proportions who have either frequently been bullied themselves or have frequently bullied others have remained relatively stable.